

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví

Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Diplomová práce

Bc. Jaroslava Beranová

Internet, veřejné knihovny a informační politika na Kubě

Internet, public libraries and information policy in Cuba

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Vít Šisler, Ph.D.

Oponent diplomové práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 18. 4. 2013

.....
podpis studenta

Identifikační záznam:

BERANOVÁ, Jaroslava. *Internet, veřejné knihovny a informační politika na Kubě* [Internet, public libraries and information policy in Cuba]. Praha, 2013, 83 s., IV s. příloh. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví.

Abstrakt:

Cílem předložené diplomové práce je představit vývoj a současný stav informační politiky a veřejných knihoven na Kubě. V první části práce je nastíněn historický a politický vývoj na Kubě od revoluce v roce 1959 do současnosti a zmapován rozvoj vybraných oblastí informační politiky na ostrově. Ve druhé části je analyzován rozvoj a šíření informačních a komunikačních technologií na Kubě, včetně rozšíření internetu a jeho cenzury. Poslední část se zabývá vývojem veřejných knihoven a částečně i knihovnictví.

Klíčová slova:

Informační politika, informační a komunikační technologie, internet, cenzura, veřejné knihovny, knihovnictví, Kuba

Abstract:

The aim of this thesis is to present the development and current state of information policy and public libraries in Cuba. The first part of thesis outlines historical and political development in Cuba since the beginning of the revolution in 1959 to the present and introduces the development of selected areas of information policy on the island. The second part analyzes the expansion of information and communication technologies, including Internet and its censorship. The last part of thesis summarizes historical development and current state of public libraries and partially librarianship.

Keywords:

Information policy, information and communication technologies, Internet, censorship, public libraries, librarianship, Cuba

Obsah

Předmluva	8
Úvod	10
1 Historický úvod	11
1.1 Základní informace o Kubánské republice	11
1.2 Předrevoluční období a revoluce v roce 1959	11
1.3 Porevoluční období	13
1.4 1963–1985 – spolupráce se Sovětským svazem	15
1.5 Rozpad Sovětského svazu a počátek nové éry.....	16
1.6 Kuba v novém tisíciletí	19
2 Informační politika na Kubě	22
2.1 Počátky informační politiky na Kubě – období před rokem 1959.....	22
2.2 Rozvoj informační politiky na Kubě po roce 1959 – přínosy revoluce	23
2.3 Období 70. let – vznik Národního systému vědeckých a technických informací (SNICT) a odvětvových informačních center.....	25
2.4 Informační politika v období 80. let	27
2.5 Stav informační politiky po pádu Sovětského svazu	28
2.6 Plán Národní informační politiky	29
2.7 Realizace Národní informační politiky	31
2.8 Současný rozvoj oblasti informační politiky v zemi – instituce a projekty.....	32
2.8.1. Instituce.....	32
2.8.2 Projekty	33
3 Informatizace kubánské společnosti	35
3.1 Počátky využívání informačních technologií na Kubě	35
3.2 Období 70.–80. let – sestavení prvního kubánské počítače a vznik národních informačních sítí.....	36
3.3 Období 90. let – intranetové sítě	38
3.4. Plán informatizace společnosti – akční plány, vládní strategie.....	39
3.4.1 Mezinárodní projekty na podporu informačních technologií – eLAC.....	41
3.5 Počátky internetu na Kubě	42
3.6 Kuba a internet v novém tisíciletí	44
3.7 Dostupnost informačních a komunikačních technologií - restriktce ze strany státu	45
3.8 Internet a vládní cenzura	46

3.8.1 Internet jako prostředek kritiky - nezávislí blogeři a disent.....	50
3.8.1.1 Disidenti/blogeři – případová studie 1: Yoani Sánchezová.....	51
3.8.1.2 Disidenti/blogeři – případová studie 2: Guillermo Fariñas Hernández.....	53
4 Veřejné knihovny na Kubě	55
4.1 Rozvoj knihovnické oblasti na Kubě – období kolonialismu (1492-1898).....	55
4.2 Veřejné knihovny na Kubě v období republiky (1901-1958).....	57
4.3 Porevoluční období – 1959-1991	59
4.4 Kubánské knihovny po rozpadu Sovětského svazu	62
4.5 Stav kubánských knihoven po roce 2000 – pozornost mezinárodních organizací.....	63
4.5.1 Výroční zprávy IFLA 2005-2010	64
4.5.1.1 Výsledky výzkumu IFLA	65
4.6 Knihovnická legislativa v novém tisíciletí	67
4.7 Cenzura v kubánských knihovnách	68
4.8 Nezávislé kubánské knihovny.....	69
5 Závěr.....	71
6 Seznam použité literatury	74
Seznam zkratk.....	81

Předmluva

Tématem mé diplomové práce je *Internet, veřejné knihovny a informační politika na Kubě*. Téma bylo vypsáno individuálně na Ústavu informačních studií a knihovnictví. Podnětem pro jeho výběr byl můj osobní zájem o rozvoj informační politiky, s jejíž problematikou jsem měla možnost podrobněji se seznámit v rámci magisterského studia. Zajímalo mne, jak je informační politika rozvíjena a realizována v zemích s nedemokratickým režimem. Tuto problematiku jsem se snažila ukázat na příkladu Kubánské republiky, která v rámci tohoto tématu na našem ústavu ještě zpracována nebyla.

Tato diplomová práce má za cíl zmapovat vývoj některých konkrétních aspektů informační politiky v zemi, stejně tak jako vývoj internetu a veřejných knihoven na Kubě.

Text práce je rozdělen do pěti kapitol včetně závěru. První kapitola stručně přibližuje historický a politický vývoj na Kubě od revoluce v roce 1959, která zásadně změnila politickou situaci i životy obyčejných lidí na ostrově. Nastínění historických a politických vztahů považuji v rámci této práce za nezbytné pro lepší porozumění jejích dalších částí. Druhá kapitola se týká informační politiky na Kubě – jejího rozvoje, důležitých historických milníků, vzniku národních informačních systémů, jejichž rozvoj zásadně souvisel se spoluprací se Sovětským svazem a v neposlední řadě také plánu národní informační politiky. Třetí kapitola částečně spadá pod druhou, jelikož se zabývá rozvojem informačních technologií na Kubě a také rozvojem internetu, včetně tématu cenzury. Vzhledem k rozsahu tohoto tématu jsem pro něj ale zvolila samostatnou kapitolu. Poslední část práce mapuje historický vývoj veřejných knihoven na Kubě, jejich roli ve společnosti, současný stav, jejich cenzuru a zmiňuje i vznik nezávislých knihoven.

Diplomové práci předcházela bibliografická příprava, při níž jsem čerpala z odborných databází *EBSCOhost*, *ProQuest Central*, volně dostupných internetových vyhledavačů (zejména *Google*), internetových stránek mezinárodních organizací (např. *IFLA*, *UNESCO* či *Committee to Protect Journalists*) a také z tištěných materiálů. Jako největší problém při přístupu k některým informačním zdrojům, zejména webovým stránkám kubánských úřadů a institucí, se ukázala častá nedostupnost či nefunkčnost těchto stránek. V rámci mé práce jsem se také snažila pomocí e-mailu komunikovat

s některými úřady, jež mají na starost rozvoj informační politiky v zemi. Žádné odpovědi se mi bohužel nedostalo.

Použité informační zdroje jsou citovány v souladu s normami ČSN ISO 690:2010. V závěrečném seznamu literatury jsou řazeny abecedně. V textu jsou pak citace uváděny podle harvardského systému, tedy pomocí prvního údaje záznamu (autor, korporace či název díla) a data vydání. Z důvodu přehlednosti textu jsou tyto údaje uvedeny v hranatých závorkách. Dokumenty se shodným prvním údajem a rokem vydání jsou rozlišeny pomocí malých písmen.

Úvod

Informační politika je pojem, který se začal používat zhruba v první polovině 20. století. Původně se tento pojem týkal přístupu k vládním informacím a byl využíván v propagandě během první světové války. Během 70. a 80. let 20. století se informační politika rozvíjela v celosvětovém měřítku a bylo to období jejího největšího rozkvětu. Jednotlivé vlády rozvíjely ve velkém koncept tzv. národní informační politiky [Braman, 2011, s. 2].

V dnešní době zastřešuje pojem informační politika široké spektrum činností týajících se informací – jejich tvoření, uchovávání, distribuci a zpřístupňování. Patří sem tedy jak původní myšlenka – přístup k vládním informacím, tak činnost masmédií, informačních center a knihoven, výzkumná činnost a s ní spojené informační systémy, komunikační infrastruktura, práva duševního vlastnictví a obecná podpora přístupu občanů k informacím.

Tato práce má za cíl představit vybrané aspekty této oblasti, které byly na Kubě v rámci jejích ekonomických a společenských možností rozvíjeny – vývoj informačních a komunikačních technologií, národních informačních systémů, plánů národní informační politiky, internetu a veřejných knihoven.

1 Historický úvod

1.1 Základní informace o Kubánské republice

Kuba, oficiálním názvem Kubánská republika, je největším ostrovním státem v Karibiku. Její rozloha je 110 860 km² a počet obyvatel činí zhruba 11,1 milionu¹, což z ní dělá 69. největší zemi na světě. Oficiálním jazykem na ostrově je španělština a oficiální měnou kubánské peso (CUP), a konvertibilní peso (CUC)² [Člověk, 2006a].

Pokud jde o hospodářství, nejdůležitějším artiklem v zemědělství je na Kubě cukrová třtina, tabák, kávovník a bavlník. Z průmyslových odvětví dominuje těžba nafty, niklu a obecně zpracování barevných kovů [Central Intelligence, 2012].

Státním zřízením je Kubánská republika socialistickou republikou se systémem jedné politické strany, v tomto případě Komunistické strany Kuby (Partido Comunista de Cuba). Od roku 1959 stál v jejím čele Fidel Alejandro Castro Ruz (dále jen Fidel Castro). V létě 2006 však z důvodu špatného zdravotního stavu dočasně předal moc svému bratrovi Raúlovi, kterého pak 24. 2. 2008 kubánský parlament oficiálně zvolil prezidentem [Člověk, 2006a; Pérez, 2011, s. 329].

1.2 Předrevoluční období a revoluce v roce 1959

1. leden 1959 byl pro Kubu zlomový. V tomto roce v čele země stanul vystudovaný právník a revolucionář Fidel Castro. Pro úplné pochopení však musíme alespoň krátce nastínit historii a předrevoluční situaci na Kubě.

Kuba byla již od svého objevení Kryštofem Kolumbem v roce 1492 španělskou kolonií a zůstala jí téměř dalších 400 let. Teprve 10. října 1868 se její obyvatelé vzbouřili a rozpoutali válku za nezávislost. Vzhledem ke své poloze (pouhých 150 km od pobřeží

¹ K červenci 2012 bylo toto číslo 11 075 244 [Central Intelligence, 2012].

² v listopadu 2004 byl na Kubě na nařízení vlády téměř stažen z oběhu americký dolar a místo něj byly od roku 2005 vydávány tzv. kubánská konvertibilní pesa (peso cubano convertible, CUC), jejichž hodnota se během času měnila. V roce 2011 se ustálila na 1 konvertibilním pesu za 1 americký dolar. Tuto měnu používají především turisté, ale vzhledem k poplatku, který je při výměně dolarů za pesa účtován, je stále častější turistickou měnou euro [Velvyslanectví, 2012].

americké Floridy) však byla Kuba také jedním z hlavních cílů politických i ekonomických zájmů Spojených států amerických (dále jen Spojené státy). Právě Američané pomohli Kubáncům vymanit se ze španělské nadvlády a zároveň napomohli i kubánské ekonomice v době krize po válce za nezávislost. Definitivní odchod španělských vojsk se tedy odehrál za účasti vojsk amerických a to v roce 1898 [Chalupa, 2002, s. 65]. Tato americká intervence byla předzvěstí vývoje politické situace na Kubě po dalších téměř 60 let.

Roku 1902 se Kuba stala oficiálně Kubánskou republikou a prvním prezidentem byl zvolen Tomás Estrada Palma. Volby probíhaly pod dohledem Spojených států a Palma byl jediným kandidátem [Gott, 2005, s. 150-151]. Takováto situace – tedy americký vliv a zkorumpované volby – pak byla charakteristická pro období tzv. první republiky (1902-1936) a období tzv. druhé republiky (1936-1958). V té době se v čele ostrova vystřídal několik demokratických i nedemokratických prezidentů. Nejvýraznějším z nich byl Fulgencio Batista y Zaldívar (dále jen Fulgencio Batista), který se stal poprvé prezidentem v roce 1933 (a s pomocí vojenského puče znovu v roce 1952) a jehož režim lze označit za diktátorský [Člověk, 2006b; Chalupa, 2002, s. 69]. Spojené státy se na Kubě více či méně neustále politicky angažovaly a během několika vojenských intervencí pomáhaly v první polovině 20. století stabilizovat vládu mnoha kubánských prezidentů. Ekonomická situace na Kubě byla v této době příznivá, především díky investicím Spojených států. Země však byla pod neustálým zahraničním vlivem, což byl jeden z důvodů nadcházející revoluce.

Předzvěstí revoluce v roce 1959 byl 26. červenec 1953, kdy došlo k útoku na pevnost Moncada ve městě Santiago de Cuba. Povstalce vedl tehdy 26-ti letý Fidel Castro, jehož cílem bylo svrhnout Batistovu vládu. Tento útok – ač neúspěšný (ze 169 osob jich padlo 68) – Castra proslavil a dal vzniknout revoluční organizaci Hnutí 26. července (El Movimiento 26 de Julio). Fidel Castro byl spolu s dalšími povstalcí souzen a uvězněn, ale díky amnestii prezidenta Batisty byl již v květnu 1955 propuštěn [Gott, 2005, s. 191]. Castro poté organizoval gerilové hnutí (jehož významným členem byl mimo jiné i Ernesto “Che” Guevara) a vytvořil partyzánskou ozbrojenou skupinu (Ejército Rebelde). Ani ostatní společenské skupiny uvnitř ostrova nezaostávaly. V roce 1957 se např. studenti v Havaně pokusili o útok na prezidentský palác. Společenská situace se vyhrotila během roku 1958, kdy už měla Castrova povstalecká vojska pod

kontrolou strategické body ostrova. Castro s nimi pak dobyl a obsadil město Santiago de Cuba, kde byl s nadšením přivítán místními obyvateli [Chalupa, 2002, s. 71].

1. ledna 1959 opustil prezident Batista Havanu a následující den přednesl v Santiago de Cuba Fidel Castro první ze svých mnoha projevů. Právě 2. leden 1959 můžeme označit za počátek revoluce.

1.3 Porevoluční období

Prezidentem nové republiky se stal Manuel Urrutia, který byl jmenován Fidelem Castrem. Sám Castro se stal vrchním povstaleckým velitelem a reálně měl v zemi hlavní slovo. Pod jeho vedením se Kuba stala komunistickou zemí, v níž velice důležitou roli hrály myšlenky nacionalismu.

V době revoluce byla Kuba na velmi vyspělé hospodářské úrovni. Byla to země s druhým nejvyšším příjmem na hlavu v Latinské Americe (lépe už si vedla jen Venezuela) a celkově se řadila k pěti nejvyspělejším zemím Latinské Ameriky z hlediska dětské úmrtnosti, gramotnosti, urbanizace a průměrné délky života. Ani v oblasti lékařské péče si Kuba nezařadila s nejvyspělejšími zeměmi té doby – kubánští lékaři byli považováni za jedny z nejlepších specialistů a Castro fenomén kubánského zdravotnictví ještě posílil, když v rámci revoluce zavedl všeobecnou zdravotní péči, která byla (a stále je) pro všechny zdarma. Kromě toho se mu také podařilo snížit na minimum negramotnost obyvatelstva [Gott, 2005, s. 213; Luzón Benedicto, 1988, s. 58].

Počátek 60. let byl důležitý i pro rozvoj informační politiky a výzkumné činnosti. V roce 1962 byla založena Kubánská akademie věd (Academia de Ciencias de Cuba, ACC). O rok později vznikl pod její záštitou Institut pro dokumentaci a vědecké a technické informace (Instituto de Documentación e Información Científica y Técnica, dále jen IDICT), mezi jehož hlavní funkce patřil rozvoj Národního systému vědeckých a technických informací (Sistema Nacional de Información Científica y Técnica, dále jen SNICT). Založením tohoto institutu byly položeny základy pro další rozvoj informační politiky na ostrově [Collazo, 1999, s. 3-4].

Důležitým krokem v porevolučním období byla také pozemková reforma, při níž Spojené státy v rámci znárodnování přišly o většinu půdy, kterou na území Kuby

vlastnily³. Kromě toho probíhalo i znárodňování amerických společností, které na ostrově působily [Chalupa, 2002, s. 73]. Fidel Castro se za každou cenu snažil vymanit z hospodářské závislosti na Spojených státech. Následovalo tak období vzájemných ekonomických protiopatření z obou stran, které v roce 1960 vyústilo v těsnější spojení komunistické Kuby s politicky spřízněným Sovětským svazem socialistických republik (dále jen Sovětský svaz), od kterého Castro očekával také případnou vojenskou pomoc. Na tento krok reagovala v listopadu 1960 vláda Spojených států v čele s prezidentem Eisenhowerem vyhlášením embarga, týkajícího se veškerého vývozu ze Spojených států na Kubu, vyjma léků a potravin [Gott, 2005, s. 237-239]. Toto embargo bylo ještě posíleno za vlády prezidenta Kennedyho a trvá dodnes.

Další událostí, která přispěla k vyhocení vztahů mezi Kubou a Spojenými státy, bylo vylovení zhruba 1500 kubánských exulantů vycvičených a podporovaných americkou Ústřední zpravodajskou službou (Central Intelligence Agency, CIA), v tzv. Zátocě sviní (Bahía de Cochinos) na pláži Girón [Chomsky, 2011, s. 52 a 77; Chalupa, 2002, s. 74]. Vylovení proběhlo 17. dubna 1961 a exulanti měli za cíl svrhnout Castrovu vládu s pomocí kontrarevolucionářů uvnitř ostrova. Díky svým zpravodajským službám o něm však kubánská vláda věděla předem. Pro Spojené státy byla tato operace neúspěšná – během pouhých dvou dnů bylo povstání potlačeno a většina zúčastněných byla zajata. Někteří z nich byli popraveni (především stoupenci bývalé Batistovy vlády), ostatní pak vyměněni za kauce, zboží a potraviny [Gott, 2005, s. 246-247]. Celá tato událost ještě posílila Castrovu pozici a myšlenku revoluce a celkově zapříčinila definitivní příklon Kuby k Sovětskému svazu.

V rámci posilování sovětsko-kubánských vztahů se v roce 1962 dohodl Fidel Castro s tehdejším představitelem Sovětského svazu Nikitou Chruščovem na umístění sovětských nukleárních raket na kubánském území. Šlo o preventivní opatření proti případné agresi, která mohla ze strany Spojených států nastat. Spojené státy však znemožnily převezení posledních nukleárních hlavic tím, že vyhlásily Kubě námořní blokádu. Tento konflikt vstoupil do dějin jako tzv. Karibská krize. Sovětský svaz a Spojené státy se však poté dohodly na vzájemném neútočení, přičemž Fidel Castro se těchto jednání vůbec nezúčastnil [Kuba, 2012; Gott, 2005, s. 261]. Raketová krize tak byla zažehnána, vztahy mezi Moskvou a Kubou ale značně ochladly.

³ Pozn.: tehdy se jednalo o 47 % celkové kubánské půdy [Chalupa, 2002, s. 73].

Kromě vyhocené politické situace se navíc v roce 1962 Kuba potýkala s ekonomickou nestabilitou. Americké embargo ovlivnilo celou hospodářskou výrobu. Kubánci neměli dostatek náhradních dílů a surovin, na které byli zvyklí. Náhrady ze Sovětského svazu bohužel americké technologie nemohly nahradit a v březnu 1962 tak byl na Kubě zaveden přídělový systém v rámci tzv. nového období "ekonomického realismu" [Gott, 2005, s. 239]. Přídělový systém funguje na Kubě do dnešních dnů.

1.4 1963–1985 – spolupráce se Sovětským svazem

Ačkoli byly po Karibské krizi (viz Kap. 1.3) sovětsko-kubánské vztahy méně intenzivní, netrvalo dlouho a spolupráce mezi oběma zeměmi (zejména ta ekonomická), byla obnovena. Díky pomoci Sovětského svazu probíhal na Kubě poměrně rychlý ekonomický růst. Hrubý domácí rozvoj se např. v letech 1961-1985 zvyšoval o 1,9 % ročně, v letech 1966-1970 už to byla 3,1 %. Také výroba elektrické energie se zvýšila o 400 % (1975), zemědělská výroba o 45 %, chov dobytka o 27 % [Chalupa, 2002, s. 75].

Kromě materiální pomoci se Kubě v rámci spolupráce se Sovětským svazem dostávalo i značné podpory v rámci rozvoje informačních, vědeckých a výzkumných aktivit v zemi. Již v roce 1962 bylo vydáno usnesení o mezinárodní spolupráci členských zemí v informační sféře, které se týkalo i Kuby. Ta tak byla zahrnuta do mezinárodní výměny informačních materiálů či koordinace vědeckých výzkumů. Sovětský svaz zároveň podporoval i rozvoj národních informačních systémů jednotlivých členských a spřátelených zemí [Hernández Galán, 2009, s. 3].

Mohlo se zdát, že úzké napojení na Sovětský svaz přináší Kubě jen samá pozitiva. Fidel Castro se však naneštěstí zhlédl i v sovětském pojetí komunismu a jeho počáteční důraz na nacionalismus byl vystřídán sovětským modelem s důrazem na socialismus. Kromě vlny odporu uvnitř ostrova ho tato strategie připravila i o mnoho sympatizujících z řady světových (a nejen komunistických) velmocí, které charismatického vůdce podporovaly. Obrovský nesouhlas také vyvolala Castrova plná podpora tzv. Pražského jara, tedy vpádu Sovětských vojsk do tehdejšího Československa [Gott, 2005, s. 298]. Nejen Kubánci očekávali, že Castro tento vpád odsoudí – vždyť kdo jiný by mohl lépe pochopit okupaci, než ten, jehož země byla pod cizím vlivem po více než čtyři století. Z hlediska sovětsko-kubánské spolupráce však byl Castrův krok pochopitelný.

Kromě odchýlení se od původních myšlenek revoluce došlo v roce 1968 k dalšímu závažnému posunu v rámci společenské a ekonomické situace, když byl v březnu toho roku na Kubě téměř zlikvidován soukromý sektor. Ten do té doby sice nebyl co do hospodářského hlediska nejvýznamnější, zaměstnával však rozsáhlý počet obyvatel. Došlo ke konfiskaci téměř všech soukromých podniků, od barů, malých obchůdků, potravinářských obchodů či autodílen až po prodejny samostatných řemeslníků [Gott, 2005, s. 296].

Nejen ekonomická situace pak zapříčinila masové exody kubánských obyvatel, zejména do USA. Ty probíhaly ve velkých vlnách již od 60. let, často s podporou jak Fidela Castra, který tak chtěl ukázat jistou demokracii, tak Spojených států. V prvních vlnách se emigrace týkala především stoupenců Batistova režimu, kteří byli s nástupem Castrovy vlády ekonomicky ohroženi. S příklonem k ideologii Sovětského svazu se pak emigrace stále více dotýkala i tzv. inteligence, která se již se smýšlením Komunistické strany Kubu neztotožňovala. Ze strany Spojených států byla situace o to snadnější, když byla vydána vyhláška, která všem Kubáncům, kteří dorazili k americkým břehům, automaticky zajišťovala americké občanství. Situace se však vymkla z rukou v roce 1980, kdy došlo k největší vlně emigrace (ca 125 000 lidí) z přístavu Mariel⁴. Množství uprchlíků bylo obrovské a pro Kubu i Spojené státy (v té době vedené prezidentem Jimmym Carterem) mělo velice negativní dopad. Migrace takové masy lidí svědčila o nespokojenosti s režimem uvnitř ostrova a Spojené státy na druhé straně nebyly schopné zvládnout takový příliv uprchlíků [Chomsky, 2011, s. 95–97; Gott, 2005, s. 332].

Spolupráce a ekonomická závislost Kubu a Sovětského svazu dále pokračovala až do roku 1985, kdy v čele Sovětského svazu stanul Michail Gorbačov.

1.5 Rozpad Sovětského svazu a počátek nové éry

11. března 1985 se hlavním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu stal Michail Gorbačov. Vystřídal tak na postu Konstantina Černěnka [Švankmajer, 1996, s. 464]. Gorbačov dal Castrovi najevo, že s ekonomickými či vojenskými zárukami ze strany Sovětského svazu již nemůže dále počítat. Pod jeho vedením byla v Sovětském svazu zavedena větší otevřenost (tzv. glasnosť), a celkově se snažil komunistickou

⁴ Tato událost je známá jako tzv. Marielský lodní výtah (Mariel boatlift)

stranu reformovat a navázat vztahy se Západem. V rámci tzv. přestavby (perestrojka) byly zavedeny také ekonomické reformy, díky nimž bylo po dlouhé době v Sovětském svazu umožněno soukromé vlastnictví podniků. Kromě toho navrhoval Gorbačov v rámci demokratizace i novou smlouvu o unii, která by fungovala na základě dobrovolnictví. S touto novou politikou se však neztotožňovali konzervativní členové strany a pokusili se Gorbačova svrhnout během neúspěšného puče v srpnu 1991 [Gott, 2005, s. 342; Švankmajer, 1996, s. 464-465]. Politická situace v Sovětském svazu byla vyhrocena a jejím neodkladným důsledkem byl jeho rozpad dne 31.12. 1991. Právě v té době nastala v bývalých zemích Sovětského svazu ekonomická krize nevídaných rozměrů. Nevyhnula se ani Kubě, která na něm byla téměř naprosto závislá pokud šlo o dovoz potravin (63 %) či zemědělské techniky (80 %). Sovětský svaz byl také hlavním odběratelem produktů kubánské ekonomiky [Gott, 2005, s. 356].

Propadu kubánského hospodářství se nedalo zabránit. Fidel Castro byl nucen navázat a posílit vztahy s Čínou, Venezuelou, Vietnamem, Severní Koreou a částečně i se zeměmi západní Evropy (např. s Itálií). To však nestačilo a Kuba musela přijmout restriktivní ekonomická opatření. Vládou bylo vyhlášené tzv. „zvláštní období“ (período especial), tedy plán, který byl původně koncipován jako nouzový v případě válečného konfliktu. V rámci jeho plnění bylo na příděl kromě potravin i oblečení, značně byly omezeny příděly benzínu a uzavírána část státních podniků [Pérez, 2011, s. 304]. Kromě toho v roce 1993 kubánská vláda poprvé legalizovala americký dolar. Došlo tak k ještě většímu prohloubení sociálních vztahů v kubánské společnosti mezi těmi, kteří přístup k dolaru měli (např. z černého trhu a turismu či od svých příbuzných ve Spojených státech) a těmi, kteří ho neměli [Gott, 2005, s. 355-356]. Legalizace amerického dolaru měla obrovský dopad jak na místní, tak na externí ekonomiku. Za dolary bylo možné nakoupit služby a suroviny (včetně jídla, oblečení, benzínu), jež běžně nebyly k dostání. Mít přístup k dolaru se stalo téměř nutností pro přežití. Pro představu – v roce 1993 měl jeden dolar hodnotu 100 pesos. Na konci devadesátých let se hranice ustálila na 20-25 pesos za dolar. Což ovšem při průměrném platu 300 pesos měsíčně znamenalo pro velkou část kubánské společnosti život pod hranicí chudoby [Pérez, 2011, s. 311-312].

Situaci kubánských obyvatel ještě více znesnadnily Spojené státy, které za vlády prezidenta Billa Clintona (1993-2001) stále stupňovaly sankce vůči Kubě. Namísto podpory demokratizace na ostrově, kterou si od těchto opatření americká vláda slibovala, však měly tyto sankce pouze negativní dopad na obyčejné obyvatele. Např.

v listopadu 1992 byl snížen roční limit pro cestovní výdaje kubánsko-amerických rodin na 500 amerických dolarů na rok. Také povolená hmotnost zavazadel převážených ze Spojených států na Kubu byla striktně omezena na 44 liber (tedy asi 22 kg). Dále bylo zakázáno jakékoli zasílání peněžních částek na Kubu (týkalo se americko-kubánských rodin) a hodnota balíků s léky, vitamíny a jídlem, posílaných na ostrov, byla omezena na 200 amerických dolarů na měsíc. Aby bylo zamezeno dovozu cizí měny na Kubu, zašla americká vláda ještě dále a téměř zakázala jakékoli rodinné návštěvy a výzkumné cesty na ostrov. Vycestovat mohli pouze ti, kteří získali zvláštní licenci [Pérez, 2001, s. 299].

V rámci podpory podnikání na ostrově byla v roce 1993 kromě legalizace dolaru Zákonem č. 141 zavedena samostatně výdělečná činnost, poprvé za posledních 25 let. Ta ale platila pouze pro určitá povolání jako byl holič, instalatér, kuchař, programátor či mechanik. Lidé mohli své výrobky prodávat přímo, a to jak za dolary, tak za pesos. V roce 1996 pak vláda tento zákon rozšířila na dalších 40 aktivit. Obecně se tak ekonomická situace začala nepatrně zlepšovat, ve srovnání s obdobím předchozím však byla stále velice špatná [Gott, 2005, s. 355–360; Pérez, 2011, s. 306].

V témže roce (1996) však kubánské hospodářské situaci přitížil tzv. Zákon o kubánské svobodě a demokratické solidaritě (Cuban Liberty and Democratic Solidarity Act), známější jako Helms-Burtonův zákon (Helms-Burton Act), který přijala vláda Spojených států. Tento zákon zakazoval americkým i ostatním cizím firmám jakékoli obchodování s Kubou. Pokud by ho nějaká firma porušila, nemohla již dále obchodovat se Spojenými státy. Zavedení Helms-Burtonova zákona zvedlo vlnu nevole v Evropské unii, která se jím cítila ohrožena a veřejně jej, stejně jako např. Mexiko či Kanada, odsoudila. Spojené státy však od své politiky neustoupily. Nové embargo se zpočátku vztahovalo i na potraviny a léky, v roce 2000 však bylo na nátlak veřejnosti toto zboží ze zákona vyjmuta [Zrušme embargo, 2008; Gott, s. 377-378].

Kuba se tak ve druhé polovině 90. let zaměřila především na reformy uvnitř ostrova a na řešení ekonomické situace svázané Helms-Burtonovým zákonem. Fidel Castro se svou vládou rozvíjel nové strategie, které by přilákaly zahraniční investory, zejména větší podporou tzv. společných rizik⁵ (joint venture) při obchodování se zahraničními firmami [Pérez, 2011, s. 307]. Navzdory tlaku ze strany Spojených států se na Kubě během devadesátých let dařilo tento typ obchodu rozvíjet s firmami z celého

⁵ „Joint venture“ je společný podnik tvořený kapitálovým přínosem více partnerů, jehož cílem je rozvinout výrobu a získat trhy [Teulon, 1995, s. 40].

světa v oblasti zemědělství, farmaceutiky, stavitelství, dopravy či turismu. Obchodními partnery Kuby byly společnosti z Anglie (Univeler), Kanady (Sherritt Gordon, Inc.), Izraele (BM Group) nebo Chile (Injelco). V roce 2000 tak byl počet zahraničních firem zapojených do „joint venture“ téměř 400⁶ a tyto firmy působily ve zhruba 35 různých ekonomických sektorech. Rozpočet těchto obchodů činil 5 miliard dolarů a největšími investory bylo Španělsko, Kanada, Anglie, Itálie a Francie [Pérez, 2011, s. 307–308]. Nejvíce však Kuba investovala do turismu, což se jí vyplatilo – počet turistů se zvýšil z 350 000 ročně v roce 1990 na 1,9 milionu v roce 2003. Rozvoj turismu založeného na dolarové ekonomice s sebou však nenesl jen pozitiva. Opět byly prohloubeny sociální rozdíly mezi Kubánci, kteří měli k dolaru přístup a těmi, kteří ho neměli. Tak si např. zaměstnanec hotelu, zaměřeného na americkou klientelu, mohl vydělat i desetkrát více než chirurg. I tento problém zapříčinil opětovný velký rozvoj prostituce (zejména v okolí „dolarových“ turistických center), která byla na počátku revoluce celkem účinně vymýcena. Rozvíjel se i černý trh se zbožím všeho druhu [Pérez, 2011, s. 310–311].

Obecně však můžeme říci, že na konci 90. let a na počátku nového tisíciletí se Kuba pomalu vzmáhala a snažila se zlepšit celkovou hospodářskou situaci, která se po rozpadu Sovětského svazu tak rapidně zhoršila.

1.6 Kuba v novém tisíciletí

Počátek nového tisíciletí se na Kubě nesl v duchu hledání nových spojenců, především z řad zemí Latinské Ameriky. Tak navázal Fidel Castro úzkou spolupráci např. s Venezuelou a jejím vůdcem Hugem Chávezem. Z Kuby bylo do Venezuely vysláno 10 000 lékařů, aby pomáhali místním lidem v předměstských chudinských čtvrtích. Dodnes je Venezuela hned vedle Číny a Kanady největším kubánským partnerem pro export [Gott, 2005, s. 392; Central Intelligence, 2012].

Také politika Spojených států vůči Kubě se změnila. Zasluhu na tom měla vláda George W. Bushe, zvoleného v roce 2000. Bush si uvědomoval důležitost kubánské komunity žijící ve Spojených státech (zejména na Floridě) a síly jejích hlasů ve volbách. Neváhal proto a zmírnil některá opatření, když např. navýšil limit peněžních částek, které mohly být na ostrov zasílány. V roce 2001 dokonce Kuba nakoupila od Spojených

⁶ V roce 1989 jich bylo kolem 100.

států zemědělské produkty v hodnotě 30 milionů dolarů a jednalo se tak o první obchodní transakci mezi oběma zeměmi za posledních 40 let. Bushova vláda se však rovněž angažovala v podpoře opozice uvnitř i vně ostrova a pomáhala tamním disidentům. Reakce kubánské vlády na sebe nenechala dlouho čekat a byla dosti razantní – okamžité přerušování diplomatických vztahů se Spojenými státy a pozatýkání velké části disidentů [Pérez, 2011, s. 326-327]. Po tomto konfliktu se americká vláda po znovuzvolení prezidenta Bushe v roce 2004 vrátila k restriktivním opatřením, která měla dopad především na kubánsko-americké rodiny. Asi nejkontroverznějším z nich bylo další omezení možností amerických Kubánců vycestovat na ostrov. Cestu na Kubu měli nově povolenou jen přímí příbuzní, netýkala se tedy strýců a tet, bratranců a sestřenic či nevlastních příbuzných. Délka jedné cesty pak byla omezena z tehdejších 90ti na 14 dnů [Pérez, 2011, s. 327]. Ze strany Spojených států šlo opět o snahu destabilizovat Castrův režim uvnitř ostrova, pro Fidela Castra se jednalo o další možnost veřejně brojit proti americké vládě a připomenout více než 40 let amerického „útlaku“. Tato opatření odsoudili i mnozí disidenti včetně jejich tehdejšího vůdce – Oswalda Payá.

V červnu 2006 došlo k nečekané a pro budoucí vývoj země důležité události. Fidel Castro, symbol revoluce a novodobých dějin Kuby, jenž stál v čele ostrova téměř 40 let, onemocněl a dočasně předal moc svému bratrovi Raúlu Castrovi. Jelikož se jeho stav nelepšil, byl Raúl Castro v únoru 2008 oficiálně jmenován prezidentem Kubánské republiky.

Se svým nástupem do funkce oznámil Raúl Castro velkou řadu plánovaných změn a reforem. V roce 2008 vláda upustila od některých omezujících opatření týkajících se soukromého vlastnictví. Kubánští občané mohli konečně vlastnit mobilní telefony a koupit si počítače nebo video- a DVD- přehrávače. Byla jim také zpřístupněna místa, dříve vyhrazená pouze zahraničním turistům. Přesto si však velká většina Kubánců toto zboží nemohla dovolit, především kvůli jeho vysoké ceně [Pérez, 2011, s. 330]. Největší slabostí systému v zemi byla ale neadekvátní výše platů (průměrně 20 dolarů měsíčně), která nepokrývala ani základní životní potřeby. Kromě toho v obchodech, ve kterých se nakupovalo na přidělové lístky, často nebyly k sehnání ani základní potraviny. Velká část obyvatel tak nebyla schopna vyžít ze základního platu a i tento fakt, spolu s ekonomikou založenou na dvojí měně (dolar byl stažen z oběhu a nahrazen konvertibilním pesem, viz Kap. 1.1) vedl k většímu rozvoji černého trhu, okrádání státních podniků a korupci. V polovině roku 2008 tak bylo ohlášeno nové uspořádání platové struktury – penze

a platy státních zaměstnanců byly navýšeny a definitivně byl ukončen režim fixních a stejných platů, což byla dříve jedna z hlavních myšlenek revoluce.

Dalším problémem bylo kubánské hospodářství, které bylo stále závislé na importu⁷. Stát nedokázal efektivně využívat půdu a svými nařízeními, která omezovala soukromé vlastnictví, bránil v rozvoji i samotným zemědělcům. Byly schváleny nové zemědělské reformy, zaměřené na odklon od centralizovaného zemědělství a státní kontroly. Mezi soukromé farmáře bylo rozděleno velké množství půdy a oni pak mohli zboží prodávat přímo, nejen skrze státní obchody. Tato strategie se ukázala být úspěšná, snahu politiků ale zmařila série tropických bouří a jejich ničivých následků v letech 2007–2008. Škody byly vyčísleny na více než 10 miliard dolarů a mnoho zemědělců i běžných obyvatel muselo začínat od nuly [Pérez, 2011, s. 332; Rainsford, 2012].

V roce 2009 byla znovuobnovena jednání mezi Kubou a Spojenými státy. Raúl Castro i nově zvolený americký prezident Barack Obama byli k jednání mnohem svolnější než jejich předchůdci. Ze strany Spojených států byl vydán nový Zákon o svobodném cestování na Kubu (Freedom to Travel to Cuba Act), který zrušil téměř všechna omezení stanovená předchozí vládou. Kuba se stala pro vládu Baracka Obamy jedním z prioritních témat. Byly obnoveny i obchodní vztahy mezi oběma zeměmi. Raúl Castro byl dokonce v reakci na Obamovu vstřícnější politiku ochoten zúčastnit se jednání týkajících se lidských práv či politických vězňů na Kubě, ale jen pokud nebudou mít dopad na nezávislost a samostatnost ostrova. Diplomatické a obchodní vztahy byly upevněny i s Čínou a Ruskem, zejména v oblasti zemědělství, stavitelství, energetiky a turismu [Pérez, 2011, s. 333–334].

V současnosti Raúl Castro, ač je v jednání se západními zeměmi otevřenější než jeho bratr, stále udržuje vztahy i s bývalými spojenci kontroverzních režimů jako je např. Írán, jehož prezidenta podporuje v časech, kdy Spojené státy a Evropa zpřísňují sankce vůči Teheránu v otázce výroby nukleárních zbraní [Rainsford, 2012]. Plánované kubánské reformy se sice pomalu naplňují a společnost spěje k odklonu od socialismu. Životní situace mnoha obyčejných Kubánců, kteří stále nevydělávají tolik, aby pokryli základní potřeby či časté zprávy o kubánských politických vězňích však dávají tušit, že pokud se má Kuba vydat jiným, modernějším směrem, bude to ještě dlouhá cesta.

⁷ V roce 2008 bylo ca 60 % kubánských potravin dováženo ze zahraničí [Pérez, 2011, s. 331].

2 Informační politika na Kubě

Pojem informační politiky prošel v zejména ve 20. století velkými změnami. Jeho původní význam byl spojován především s přístupem k vládním informacím a objevil se již v období první světové války. Největší rozkvět však informační politika zažila v 70. a 80. letech 20. století, kdy vlády jednotlivých zemí ve velkém rozvíjely koncept tzv. národní informační politiky [Braman, 2011, s. 2].

Dnes tento pojem zastřešuje široké spektrum činností, které se týkají informací. Jedná se o jejich tvoření, uchovávání, distribuci a zpřístupňování. Do informační politiky tedy můžeme zahrnout jak původní přístup k vládním informacím, tak i činnost masmédií, knihoven a informačních center, výzkumnou činnost a s ní spojené národní informační systémy, přístup k telekomunikacím, komunikační infrastrukturu a obecnou podporu přístupu občanů k informacím, dotýká se však např. i práv v oblasti duševního vlastnictví.

V následujících kapitolách se zaměřím pouze na vybrané aspekty informační politiky, které byly (a jsou) na Kubě rozvíjeny. V kapitole 2 je to především rozvoj výzkumné činnosti a národních či mezinárodních informačních systémů a center a plánování národní informační politiky, v kapitole 3 pak rozvoj informačních a komunikačních technologií.

2.1 Počátky informační politiky na Kubě – období před rokem 1959

Rozvoj vědy, techniky a informační činnosti na Kubě byl vždy závislý na momentální vládnoucí třídě a zájmech vedoucích skupin. Této sféře však až do 19. století nebyla věnována větší pozornost.

Jedním z prvních milníků této oblasti byl rok 1861, ve kterém byla založena Akademie lékařských, fyzikálních a přírodních věd (Academia de Ciencias Médicas, Físicas y Naturales), ke které se v roce 1910 připojily další dvě instituce – Kubánská akademie historie (Academia de la Historia de Cuba) a Národní akademie umění a literatury (Academia Nacional de Artes y Letras). V 19. století byla také zaznamenána první bibliografická činnost a vznik prvních veřejných knihoven, související především s rozvíjející se národní kulturou a uvědoměním [Hernández Galán, 2009, s. 2].

V roce 1901 byla založena Kubánská národní knihovna (La Biblioteca Nacional de Cuba). Ačkoli dala k jejímu vzniku podnět tehdejší severoamerická vláda, neměla tato knihovna žádnou oficiální podporu v zákoně, což se změnilo až s vydáním nové ústavy v roce 1940. Do té doby však nemohla dostatečně plnit svou řídicí funkci a pomáhat s koordinací ostatních knihoven. Sloužila tedy především jako sklad knih. V období tzv. první a druhé republiky v letech 1902-1958 pak docházelo k velkému nárůstu počtu knihoven. V roce 1951 existovalo na Kubě 483 knihoven, ze kterých však pouze 108 bylo veřejných. Ostatní knihovny byly přidružené k různým asociacím, institutům či univerzitám [Hernández Galán, 2009, s. 2-3]. Také vzdělání knihovníků a informačních pracovníků bylo podceňováno, což souviselo i s celkovou obecně nižší gramotností obyvatelstva. Situace se měla změnit až s nástupem revoluce v roce 1959.

2.2 Rozvoj informační politiky na Kubě po roce 1959 – přínosy revoluce

Revoluce na Kubě s sebou přinesla velkou řadu změn, které se mimo jiné týkaly i vzdělávání obyvatelstva. Kampaň pro podporu čtení a psaní (Campaña de alfabetización) byla zahájena v roce 1961 a jejím výsledkem bylo téměř úplné vymýcení negramotnosti obyvatelstva. 60. léta byla ve znamení velkého rozvoje výzkumné činnosti na ostrově. Můžeme říci, že počátky této činnosti jsou spjaty s únorem 1962, tedy se založením Kubánské akademie věd. V dubnu 1963 následovalo založení Institutu pro dokumentaci a vědecké a technické informace (IDICT). Jedním z hlavních cílů institutu bylo vytvoření základů pro vznik SNICTu. Nejdříve však bylo třeba vyřešit existující problémy a nesrovnalosti v dané sféře. Pracovníkům knihoven a informačních center bylo nutné poskytnout lepší knihovnické/informační vzdělání. Existující informační instituce a centra se v té době zaměřovala především na překlady zahraniční literatury a vědeckých informací, problém byl ale s jejich šířením. Rovněž jen malá pozornost byla věnována problematice vyhledávání a ani samotný výběr informací, které měly být shromažďovány, neprobíhal koordinovaně. Neexistovaly normy ani metodologie pro potřebnou koordinaci spolupráce mezi jednotlivými institucemi, čímž docházelo ke zbytečnému, duplicitnímu zvětšování objemu fondů [Hernández Galán, 2009, s. 6].

Prvotní úlohou IDICTu bylo tedy vypracování metodik pro sběr, zpracování a šíření informací mezi jednotlivými informačními centry v zemi [Ponjuan, 1993, s. 118]. Dále bylo třeba zaměřit se na sjednocení katalogizačních procesů a registrace informačních fondů, udržování kontaktů s podobnými instituty v zahraničí a na mezinárodní výměnu vědeckých a technických informací a jejich získávání [Hernández Galán, 2009, s. 5]. V tomto směru byla velice nápomocná spolupráce se Sovětským svazem, který měl velký podíl na rozvoji země a zároveň informační sféry, především dílčích informačních systémů. S metodikami a koordinací pomáhali pracovníci ruského informačního institutu VINITI (Vserossijskij institut naučnoj i techničeskoj informacii). Díky VINITI měli kubánští výzkumní pracovníci taktéž k dispozici soudobé abstrakty stovek článků z celého světa, ke kterým jinak kvůli embargu, uvaleném na Kubu americkou vládou v roce 1960, běžně neměli přístup [Gonzáles, 2003, s. 4].

V roce 1969 byl na Kubě sektor informačních služeb tvořen několika informačními sítěmi, které byly spravovány následujícími orgány:

- Institutem pro dokumentaci a vědecké a technické informace
- Národním ředitelstvím veřejných knihoven (La Dirección Nacional de Bibliotecas Públicas)
- Národním ředitelstvím školních knihoven a dokumentačních pedagogických center (La Dirección Nacional de Bibliotecas Escolares y Centros de Documentación Pedagógica) spadajícím pod Ministerstvo kultury
- institucemi a školami Ministerstva revolučních ozbrojených sil (El Ministerio de las Fuerzas Armadas Revolucionarias)
- Informačním centrem a knihovní sítí na Havanské univerzitě (Universidad de La Habana)
- Ředitelstvím knihoven, distribuce publikací a výměny při Kubánské akademii věd (El Centro de Información y la red de bibliotecas de la Universidad de La Habana)
- dokumentačními centry a specializovanými knihovnami jednotlivých ministerstev, organizací a podniků
- Národním archivem (Archivo Nacional)

- Ředitelstvím úřadů průmyslového vlastnictví (Dirección de Registros de la Propiedad Industrial)
- Ústavem pro normalizaci a metrologii (Oficina de Normas y Metrología).

Jak je vidět, do rozvoje informační sítě byly zapojeny organizace a řídicí orgány mnoha různých oborů [Hernández Galán, 2009, s. 5-6]. Takovéto zřízení pak napomohlo velkému rozvoji informační politiky v 70. letech.

2.3 Období 70. let – vznik Národního systému vědeckých a technických informací (SNICT) a odvětvových informačních center

70. léta byla z hlediska rozvoje informační politiky velice důležitá. Již v roce 1970 byla ustanovena komise, která měla za úkol zmapovat aktuální stav vědecko-informačních aktivit v zemi. Závěrečná zpráva této komise se pak stala základem pro další rozvoj těchto aktivit v první polovině 70. let. Důraz byl také kladen na vzdělávání informačních specialistů, na kterém se nově podílela Havanská univerzita [Ponjuan, 1993, s. 118].

Stěžejní byl rok 1975 – ve dnech 20.–22.11. 1975 se v Havaně konalo Národní setkání o vědeckých a technických informacích (Reunión Nacional de Información Científica y Técnica). Zde byly zevrubně probrány otázky projektování a koncepce SNICTu, vyhledávacích jazyků, nákladů potřebných na informační činnost či organizace fondů. Ve stejném roce se uskutečnil první sjezd Komunistické strany Kuby, na kterém byla jako jedno z hlavních témat diskutována politika ve vzdělávání, vědě a kultuře. Opět byl kladen důraz na již zmíněný SNICT, především na nutnost spolupráce se spřátelenými zeměmi při jeho budování a využívání. Na tomto sjezdu byla znalost informačních zdrojů definována jako jeden ze základních komponentů národní ekonomiky, tedy stejně důležitá jako např. zdroje energie [Hernández Galán, 2009, s. 9]. Dalším stanoveným úkolem byla potřeba zajistit rovný přístup k informacím všem uživatelům, a to bez ohledu na existující jazykové, sociokulturní či technologické bariéry. I tento přístup ze strany vlády zajistil, že rozvoj informační politiky a vědecko-technické činnosti se stal v zemi jednou z priorit.

V roce 1976 byl Usnesením 2/76 Národní rady pro vědu a techniku (Resolución 2/76 del Consejo Nacional de Ciencia y Técnica) založen SNICT. Jako jeho základy

posloužila doporučení schválená na setkání z roku 1975 (viz odstavec výše). Základními cíli nového systému bylo urychlení vědecko-technického pokroku země, pomoc při aplikování výsledků výzkumu v praxi a formace informačních pracovníků. Při jeho rozvoji se pak počítalo s užitím nových informačních technologií a dálkového přenosu dat – samozřejmě opět s pomocí Sovětského svazu.

Již zmíněné Usnesení 2/76 také obsahovalo plán vzniku provinčních center – Multioborových center vědeckých a technických informací (Centros Multisectoriales de Información Científica y Técnica, CMSICT) - jakýchsi lokálních poboček IDICTu. Tato centra byla zakládána na venkově a v malých městech, aby tak pokryla informační potřeby obyvatel po celé zemi a jejich financování měla na starosti Kubánská akademie věd. První centrum vzniklo v roce 1977 ve městě Las Tunas a poté v dalších šesti provinciích. O tři roky později bylo těchto center celkem třináct [González, 2003, s. 5; Hernández Galán, 2009, s. 11–12].

V roce 1979 byla vydána nová verze norem a doporučení pro rozvoj těchto odvětvových center. Ke spolupráci byly vyzvány následující instituce: Sbor vědeckých a technických poradců (Consejo Científico Técnico Asesor, CCTA) složený ze specialistů z významných podniků dané provincie, Národní asociace inovátorů a racionalizátorů (Asociación Nacional de Innovadores y Racionalizadores, dále jen ANIR), místní tisk a rozhlas. Všechny tyto instituce se zavázaly vypracovat doporučení k dalšímu vývoji provinčních center. V nových doporučeních byly také přesně definovány služby, které měla tato centra poskytovat. Bylo to především vyhledávání informací (rešeršní služby), zřízení čítárny, reprografické služby, možnost prezenčních a absenčních výpůjček, šíření publikací a realizace překladů zahraniční literatury. Tyto služby měly být dostupné primárně pro vědce a výzkumníky z dané provincie. IDICT pak prováděl každoroční kontroly sítě center a mohl tak průběžně a efektivně pomáhat s případnými problémy [Hernández Galán, 2009, s. 14]. Kromě pravidelných ročních kontrol byl ANIR vyzván k užší spolupráci s provinčními centry a jejím výsledkem bylo vydávání tzv. informačních listů (hojas informativas). Zpravidla se jednalo o jeden list papíru, popsáný z obou stran. Tyto listy byly vytvářeny členy ANIRu (především vědci), kteří měli za úkol pravidelně informovat o výzkumech, na nichž v danou dobu pracovali. Výzkumy musely být doplněny o obrázky, grafy či diagramy a schváleny odbornou komisí, která poté rozhodla, zda budou šířeny dál. Tento postup byl definován v oficiálních dokumentech nazvaných Modely IR-2. Cílem byla podpora využití výzkumů v praxi a tudíž i podpora

ekonomického rozvoje země. Každý rok bylo takto publikováno několik set listů. Problém byl však v tom, že neexistovala přesná kontrola procesu jejich šíření. Proto bylo v roce 1983 zřízeno Národní centrum pro šíření informací (Centro Nacional de Información y Divulgación), administrativně spadající pod Kubánskou akademii věd. Toto centrum mělo za úkol shromažďovat materiály o všech probíhajících výzkumech v zemi. V rámci šíření informačních listů byla také navázána úzká spolupráce provinčních center a knihoven [Romero, 1984, s. 94].

2.4 Informační politika v období 80. let

Na počátku 80. let byl na Kubě přijat Plán pro zrychlení vývoje ve vědě a technice (Plan de desarrollo acelerado de la ciencia y la técnica, PACT). Ten byl navržen na období let 1981 až 1990 a zejména v prvním pětiletí bylo na jeho plnění vynaloženo značné množství finančních, materiálních a lidských zdrojů. Většina těchto zdrojů byla využita na rozvoj Národní knihovny pro vědu a techniku (Biblioteca Nacional de Ciencia y Técnica, BNCT), která byla otevřena v roce 1988. Její funkcí byla především podpora již existujících informačních center v národním měřítku, ať už se jednalo o akvizici, přístup k zahraniční literatuře či realizaci rešeršních požadavků institucí i jednotlivců.

V roce 1983 získala Kuba jakožto člen RVHP díky Mezinárodnímu informačnímu systému vědeckých a technických informací (Sistema Internacional de Información Científica y Técnica, SIICT), který sídlil v Moskvě, přístup k databázím biologických, zemědělských a lékařských informací, které členské země společně budovaly. Ten byl zajištěn pomocí satelitu, modemů a telefonní sítě [González, 2003, s. 5]. IDICT byl zároveň stanoven hlavním centrem pro automatickou výměnu informací. Nutno ovšem dodat, že přístup do zmíněných databází byl omezen. V letech 1983-1984 byla doba připojení stanovena na jeden den v týdnu po dobu tří hodin. Až později byl vyjednáán neomezený přístup, stejně tak jako přístup do databází tehdejších „kapitalistických“ zemí, např. databáze Data-Star (Švýcarsko), STN International (Německo) či Telesystems-Questel (Francie).

Ve druhé polovině 80. let se byly rozvíjeny nové informační technologie pro přenos dat, které byly do země distribuovány hlavně díky Sovětskému svazu. Vyřešena byla také otázka prostředků nutných pro získávání zahraničních časopisů formou předplatného a jejich následné distribuce po celé zemi, kterou zajistilo Ministerstvo

komunikací (Ministerio de Comunicaciones). Taktéž bylo založeno Centrum pro distribuci databází (Centro de Distribución de Bases de Datos) a Centrum pro automatizovanou výměnu informací (Centro de Intercambio Automatizado de Información, dále jen CENIAI), které zajišťovalo přístup do databází především socialistických zemí. Kromě toho byly v roce 1986 na základě doporučení Mezinárodní federace pro dokumentaci (Federación Internacional de Documentación, FID) a zkušeností z tehdejší Německé demokratické republiky definovány kategorie uživatelů národních informačních systémů. Kromě vědců měli mít rovnoprávný přístup k informacím z databází i žáci a studenti, výzkumní pracovníci, pracovníci výroby a zaměstnanci všech vzdělávacích zařízení [González, 2003, s. 5; Hernández Galán, 2009, s. 22–23; Rosario Moreno Gilnarte, 2008, s. 6].

2.5 Stav informační politiky po pádu Sovětského svazu

90. léta znamenala pro Kubu úpadek v oblasti rozvoje informačních systémů a technologií, což bylo způsobeno pádem Sovětského svazu na konci roku 1991. Následná hospodářská krize, jež v zemi nastala, měla samozřejmě vliv i na dosavadní rozvoj informačních služeb. Do této chvíle měla Kuba přístup k finančním prostředkům, vybavení, znalostem a zkušenostem ostatních členských zemí Sovětského svazu. Po jeho rozpadu se však na tyto zdroje již nemohla spoléhat.

Rozvoj vědecko-informační činnosti v zemi byl pozastaven, stejně tak jako činnost IDICTu a SNICTu. Zároveň také ubylo informačních specialistů, kteří si kvůli vzniku dvojí měny (viz Kap. 1.1) a následnému nedostatečnému finančnímu ohodnocení hledali práci v nově se rozvíjejících ekonomických sektorech, kterým byla např. turistika. Bylo tedy potřeba provést restrukturalizaci této oblasti. Její první fáze začala 21. dubna 1994, kdy vstoupil v platnost Zákon č. 147 o Reorganizaci ústředních orgánů státní správy (Ley No. 147, Reorganización de los Organismos de la Administración Central de Estado). V rámci tohoto zákona bylo restrukturalizováno mnoho ministerstev, některá z nich byla sloučena a některá zanikla. To vše mělo bohužel negativní dopad na SNICT, který se definitivně rozpadl [Hernández Galán, 2009, s. 27].

Změnou prošla i Multioborová centra vědeckých a technických informací. Kromě služeb, které poskytovala do té doby (rešerše, funkce regionálních knihoven, šíření aktuálních výsledků vědeckých výzkumů apod.), měla tato centra nově řešit

i problematiku průmyslového vlastnictví. Po roce 1999 byla přejmenována na Centra pro informace a technologická zařízení (Centros de Información y Gestión Tecnológica, CIGET) a pod tímto názvem fungují dodnes. Důležitým byl také vznik Ministerstva vědy, technologie a životního prostředí (Ministerio de Ciencia, Tecnología y Medio Ambiente, CITMA) v roce 1994, které převzalo část funkcí Kubánské akademie věd. Mezi nimi např. akvizici vědecko-technických informačních pramenů ze země i ze zahraničí [Rivera, 2009, s. 13 ; Hernández Galán, 2009, s. 28]. Zároveň bylo toto ministerstvo, společně s IDICTem, zodpovědné za rozvoj Národního informačního systému (Sistema Nacional de Información, SNI), což byl nástupce SNICTu. Znovu tedy byly vypracovány zprávy mapující dosavadní vývoj informační činnosti v zemi, stejně tak jako vývoj předchozího informačního systému. Důraz byl také kladen na další vzdělávání a rekvalifikaci informačních pracovníků, které by korespondovalo s novou rolí, již měl systém zastávat [Collazo, 1999, s. 8].

2.6 Plán Národní informační politiky

Až do 90. let 20. století nebyl na Kubě řešen komplexní rozvoj národní informační politiky jako takové. Byly sice rozvíjeny informační systémy vědeckých a technických informací, souhrnný plán pro rozvoj této oblasti na národní úrovni však chyběl. Již ve druhé polovině 80. let však Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) začala pořádat v zemích Latinské Ameriky a Karibské oblasti semináře o národních informačních politikách, čímž se snažila podtrhnout význam této oblasti a zapojit vlády jednotlivých zemí do jejího rozvoje [Ponjuan, 119, s. 117]. Faktorem nahrávajícím vzniku národní informační politiky na Kubě byla také potřeba koordinovat informační aktivitu v zemi v souvislosti se zapojením země do Mezinárodního informačního systému zemí RVHP.

První shromáždění týkající se národní informační politiky se na Kubě konalo v roce 1992. Během následujících čtyř let byla realizována další dvě a byla vypracována podrobná analýza aktuálního stavu informačních systémů a vzdělání informačních profesionálů [Hernández Galán, 2009, s. 29]. Kromě toho se v zemi pokračovalo v rozvoji informačních technologií a v automatizované výměně informací. Zlomem v této oblasti byl rok 1996, kdy se Kuba oficiálně připojila k celosvětové počítačové síti internet. V roce 1997 byl zpracován dokument s názvem Strategické směrnice pro zavedení

informačních technologií v kubánské společnosti (Lineamientos estratégicos para la informatización de la sociedad cubana), které byly projednány na vládní úrovni a měly tak podporu v zákoně. A byly to právě tyto směrnice, které se staly podkladem pro vytvoření programu Národní informační politiky (Política Nacional de Información, dále jen PNI), k němuž došlo v roce 1999.

Všeobecně přijímaná definice národní informační politiky byla ta, že tato politika představuje „*souhrn směrnic a nařízení, které budou řídit vývoj plánovaných akcí, zaměřených na zajištění univerzálního přístupu k informacím, jež pomohou realizovat všechny typy činností (sociálních, ekonomických a politických) a tak přispějí k dosažení cílů dané země. Informační politika může být formulována na institucionální, národní, regionální nebo národní úrovni*“ [Rivera, 2009, s. 11, překlad autorky této práce, dále jen překl. aut.]. Národní informační politika v kubánském pojetí pak měla být strategie, která by umožnila implementovat nové technologie do sektoru výroby a informačních služeb a tím zároveň rozvoj vědecko-technické činnosti na ostrově, stejně tak jako rozvoj celkového hospodářského růstu země a jejího aktivnějšího zapojení do mezinárodního obchodu. Jejím cílem bylo také efektivní využití vědeckých, technických, sociologických a ekonomických informací a rozvoj Národního informačního systému, který měl být tvořen institucemi vzájemně spolupracujícími na produkci a výměně informací a informačních služeb [Ponjuan, 1993, s. 117 ; Collazo, 1999, s. 5]. V rámci naplnění těchto definic bylo definováno sedm hlavních oblastí činnosti PNI, které byly k jejímu naplnění potřebné:

- role, kterou má informace zastávat v rámci rozvoje země
- rozvoj informačních služeb, národních systémů a prostředků
- organizace a koordinace národních informačních aktivit
- přístup k informacím
- příprava informačních specialistů
- účast kubánských informačních organizací a systémů na rozvoji mezinárodních informačních programů a služeb
- zajištění financování informačních aktivit [Hernández Galán, 2009, s. 32].

Na rozvoji těchto plánů se podílely instituce, které měly již dříve na starosti rozvoj SNICTu a aktivit s ním spojených, tedy IDICT, pod nímž pro tyto účely vznikly specializované komise, např. Kancelář pro koordinaci (Buró de Coordinación). Ke

spolupráci byli přizváni i zástupci ministerstev, např. Ministerstva zemědělství (Ministerio de Agricultura), Ministerstva vědy, technologie a životního prostředí či Ministerstva pro vysokoškolské vzdělávání (Ministerio de Educación Superior). Zástupci těchto institucí pak společně došli k několika základním rozhodnutím nezbytným pro správnou implementaci PNI. Mezi ně patřilo např. opatření, na základě kterého se pro účely této politiky za informační instituce měly nově považovat všechny organizace (podniky ze sektoru služeb i výroby) či usnesení, že Národní informační politika bude uskutečňována pomocí jednotlivých projektů. Samozřejmostí byl i další rozvoj konceptu Národního informačního systému, do kterého měly být zapojeny všechny organizace v zemi, tedy i takové, které dříve nebyly primárně definovány jako informační instituce [Collazo, 1999, s. 9]. Všechny tyto plány a strategie byly zahrnuty v koncepci PNI z roku 1999. V roce 2003 vyšla její nová verze, která zohledňovala aktuální rozvoj informačních technologií, zároveň však vycházela ze sedmi základních oblastí činnosti (viz výše) z předchozího dokumentu. Zároveň byl vytvořen nový orgán, který přebíral zodpovědnost za další rozvoj informační politiky – Vedení pro informační technologie a správu znalostí (Dirección de Tecnologías de Información y Gestión del Conocimiento, TIGET) [Hernández Galán, 2009, s. 34].

Koncept PNI na Kubě byl tedy velice pečlivě naplánován, jeho uvedení do praxe bylo ale problematičtější.

2.7 Realizace Národní informační politiky

PNI byla v roce 1999 schválena a v roce 2003 byl její koncept aktualizován. Nikdy však nebyla uzákoněna vládou a její odsouhlasení probíhalo pouze na úrovni jednotlivých ministerstev, což byl jeden z hlavních důvodů, proč nemohla být v dostatečné míře implementována. Taktéž se nikdy nestala součástí Národní vzdělávací politiky (Política Nacional de Desarrollo) a tudíž nebyla finančně podporována vládou. Naproti tomu např. již zmíněné Strategické směrnice pro zavedení informačních technologií v kubánské společnosti, na základě kterých byl doporučen vznik PNI, vládou schváleny byly [Rivera, 2009, s. 17]. Tyto skutečnosti samozřejmě neznamenaly, že Národní informační politika nebyla realizována vůbec. Pouze zapříčinily, že nemohla být aplikována na celonárodní úrovni a že nemohly být splněny všechny vytyčené cíle. Co se však podařilo byl vznik a rozvoj odvětvových informačních systémů, sítě veřejných

knihoven pod záštitou Ministerstva kultury (Ministerio de Cultura), knihoven a informačních center spadajících pod Ministerstvo školství (Ministerio de Educación) a Ministerstva pro vysokoškolské vzdělávání a také četných výzkumných center. Implementací PNI se zabývalo také Ministerstvo pro informatiku a komunikace (Ministerio de Informática y las Comunicaciones), které v roce 2006 nahlásilo informace o tom, že Kuba vlastní již 2 500 webových sídel a 1 389 domén .cu [Rivera, 2009, s. 18].

V současnosti je v přípravě další verze Národní informační politiky, která však ještě nebyla zveřejněna.

2.8 Současný rozvoj oblasti informační politiky v zemi – instituce a projekty

2.8.1. Instituce

Aktuálně má rozvoj národní informační politiky (coby oficiálního vládního konceptu) a informačního průmyslu na starosti **IDICT**⁸, jehož součástí jsou i Centra pro informace a technologická zařízení. Těch je momentálně dvanáct a nacházejí se v následujících provinciích a regionech: Pinar del Río, Matanzas, Villa Clara, Cienfuegos, Sancti Spiritus, Ciego de Avilla, Camagüey, Las Tunas, Holguin, Santiago de Cuba, Guantanamo a Granma [Instituto, 2013]. Každé z nich také spravuje odbornou knihovnu.

Dále se na rozvoji podílí i **Ministerstvo vědy, technologie a životního prostředí**. Pod jeho záštitou vznikl Systém pro vědu a technologické inovace (Sistema de Ciencia e Innovación Tecnológica, dále jen SCIT). SCIT je složen z vládních orgánů a institucí zajišťujících vědecké aktivity, centrální jednotkou tohoto systému je však již zmíněné ministerstvo. Jeho úkolem je řídit, realizovat a kontrolovat vládní politiku týkající se vědy, technologie a životního prostředí. Zároveň řídí a dohlíží na výzkumné vědecké a technologické programy a zajišťuje, aby byly jejich výsledky aplikovány v praxi. V neposlední řadě pak zajišťuje mezinárodní spolupráci v již zmíněných oblastech [Lemarchand, 2010, s. 194].

Dalším důležitým orgánem je **Centrum pro řízení prioritních programů a projektů** (Centro de Gerencia de Programas y Proyectos Priorizados, GEPROP). Toto centrum vzniklo v roce 2000 a jeho úkolem je podpora místního hospodářského rozvoje,

⁸ Aktualizované informace o Institutu dostupné z www.idict.cu

mapování nových technologií a podpora jejich využívání v praxi. Své úkoly plní prostřednictvím realizace tzv. Národních vědeckých a technických programů (Programas Nacionales de Ciencia y Técnica, PNCT), které řídí, financuje a kontroluje jejich plnění. Kromě toho vytváří četné databáze z vědeckých a technických oborů a je zároveň jedním z orgánů, které se účastní rozvoje systému SCIT [Lemarchand, 2010, s. 194 ; GEPROP, 2005].

Na rozvoji systému SCIT se podílejí i tzv. **Vědecko-výrobní útvary** (Polos Científico-Productivos, PCP), které jsou tvořeny organizovanými skupinami z oblasti výroby, vědy či z akademické sféry. Tyto útvary zajišťují funkční využití SCIT na regionální úrovni. Celkem jich existuje 15 – z toho 12 je rozděleno podle teritorií a 3 tématicky [Lemarchand, 2010, s. 194].

V neposlední řadě je důležitou institucí v rámci rozvoje informační politiky také **Kubánská akademie věd**. Ta spadá pod Ministerstvo vědy, technologie a životního prostředí a dokonce působí coby poradní orgán kubánské vlády v oblasti vědy. Jejím úkolem je rozvoj vědy a šíření jejích výsledků, ať už národních či mezinárodních. Samozřejmě pak podporuje vědce a koordinuje jejich spolupráci jak v rámci jednotlivých institucí, tak s jinými organizacemi národního i mezinárodního charakteru [Academia, 2011].

2.8.2 Projekty

Významným projektem rozvíjejícím oblast informační politiky je tzv. **Kubánská vědecká síť**⁹ (Red Cubana de la Ciencia). Tento webový portál slouží jako prostor pro spolupráci institucí i jednotlivých vědců a jiných odborníků na Kubě i v zahraničí. Lze na něm najít informace z oblasti energetiky, společenských věd, informační vědy, ekologie, přírodních věd, oblasti technologických inovací, zdravotnictví a mnoha dalších. Zároveň je jakýmsi rozcestníkem a lze na něm najít odkazy na velké množství dalších institucí či produktů týkajících se právě výše zmíněných oborů [RedCien, 2012]. Kromě toho Kubánská vědecká síť aktivně spolupracuje s jednotlivými regionálními Centry pro informace a technologická zařízení (viz Kap. 2.8.1).

⁹ RedCien: Red Cubana de la Ciencia [online]. CITMATEL, ©2005-2013 [cit. 2013-04-14]. Dostupné z: www.redciencia.cu.

Dalším projektem týkajícím se problematiky informační politiky je akční plán Kanceláře pro informatizaci (Oficina de Informatización) – Informatizace kubánské společnosti (Informatización de la sociedad cubana). Tento projekt probíhá pod dohledem Ministerstva pro informatiku a komunikace a jeho cílem je posílit využití informačních technologií v běžném životě kubánských občanů. Blíže se tomuto programu budu věnovat v kapitole 3.

3 Informatizace kubánské společnosti

Pro účely této kapitoly bych ráda definovala pojem informatizace tak, jak je definován podle České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy, tedy „zavádění informačních a komunikačních technologií do sociálních procesů s cílem zvýšit poznatkový potenciál společnosti“ [Jonák, 2003]. Součástí informatizace je tedy zapojení informačních technologií do každodenních činností jedinců, potažmo celé společnosti.

3.1 Počátky využívání informačních technologií na Kubě

Počátky využívání informačních technologií a výpočetní techniky se na Kubě datují zhruba od poloviny 60. let 20. století. Kvůli embargu ze strany Spojených států však tato oblast nebyla dostatečně rozvíjena. V této době byla rozhodující spolupráce se Sovětským svazem, která umožnila kubánským vědcům a informačním pracovníkům využívat výpočetní techniku. Ve svých počátcích však byla tato technika dostupná pouze pro vědecké pracovníky v rámci informačních institutů (např. IDICTu) a vědeckých pracovišť.

První počítač byl na Kubě představen již na konci roku 1958 a jednalo se o první komerčně využívaný model IBM RAMAC. V roce 1963 byl na Kubu pořízen anglický model počítače Elliot 803-B, tzv. počítač druhé generace, který pro ukládání informací používal magnetické pásky. V roce 1968 získala Kuba dva počítače francouzské provenience – modely SEA-4000. Ty měly být využity při zpracování dat ze sčítání obyvatel pro rok 1970 [Remedios Prado, 2007]. V témže roce byl iniciován vznik projektu pro představení výpočetní techniky v zemi, který měl být řízen specialisty z tzv. Centrální plánovací rady (Junta Central de Planificación). Projekt byl známý jako Výpočetní plán (Plan de Cálculo). Pro účely efektivní realizace Výpočetního plánu byli kubánští informační pracovníci v rámci vzdělávání se v oboru informačních technologií posíláni na školení do různých evropských zemí. Tito pracovníci pak nabyté zkušenosti využili i v dalších letech a položili tak základy budoucí generace informatiků v zemi [Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 3].

3.2 Období 70.–80. let – sestrojení prvního kubánského počítače a vznik národních informačních sítí

V dubnu roku 1970 byl na Kubě sestrojen první počítač s názvem CID-201. Měl tzv. feritové jádro a využíval se především k vědeckým účelům, např. k řízení provozu při sklizni cukrové třtiny. V témže roce byla také pod Ministerstvem školství zřízena Skupina pro rozvoj informatiky (Grupo para el Desarrollo de la Informática), jejímž cílem byl rozvoj informační technologie pro potřeby primárního, sekundárního i vysokoškolského vzdělávání [Remedios Prado, 2007]. V souvislosti s představením informačních technologií veřejnosti vznikl v roce 1970 Národní institut automatizovaných systémů a počítačové techniky (Instituto Nacional de Sistemas Automatizados y Técnicas de Computación, INSAC), nový státní orgán, který byl pověřený řízením politiky v této oblasti [García Santamaría, 2010, s. 11]. Důležitým pro další rozvoj byl rok 1972, kdy Kuba získala tzv. mainframes¹⁰ (modely 1020, 22, 30, 35, 40, 45, 50, 55 a 60), které byly umístěny především na ministerstvech a v dokumentačních střediscích. Zároveň dostali kubánští informatici možnost studovat operační systémy firmy IBM (DOS, OS), programovací jazyky COBOL, FORTRAN a PL/1, americké systémy pro správu databází (TOTAL, IDMS a DB2) či systémy pro správu podnikových procesů [Remedios Prado, 2007].

V červnu 1973 se Kuba pomocí IDICTu připojila k Mezinárodnímu centru vědeckých a technických informací Sovětského svazu. Hlavním úkolem tohoto centra bylo vytváření databází, služby adresného rozšiřování informací¹¹ a služby retrospektivního vyhledávání. V té době pak došlo k masivní podpoře rozvoje informačních technologií [Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 4]. K té přispělo i založení Výcvikového výpočetního centra¹² (Centro de Adiestramiento de Computación, CAC) v roce 1978. Již o dva roky později, v roce 1980, bylo v tomto centru vyškoleny 1500 specialistů zabývajících se vývojem hardwaru a softwaru [Remedios Prado, 2007].

V březnu 1983 došlo k jednomu z milníků v dějinách kubánské informatiky – pomocí již existujícího satelitu bylo zřízeno první přímé spojení mezi Kubou a Moskvou.

¹⁰ Sálové počítače používané ke zpracování velkého objemu dat.

¹¹ „Informační služba založená na průběžném provádění rešerší podle rešeršních profilů jednotlivých uživatelů; rešerše se zpracovávají v dávkovém režimu a jsou uživatelům zasílány ve sjednané periodicitě“ [Švejda, 2003].

¹² Centrum dnes působí pod změněným názvem Národní centrum pro zdokonalení a výcvik v oblasti informatiky (Centro Nacional de Superación y Adiestramiento en Informática, CENSAI).

Konkrétně šlo o spojení mezi IDICTem a Mezinárodním centrem vědeckých a technických informací v Moskvě, k němuž byla použita komutovaná telefonní síť. Přenášené informace byly reprezentovány pomocí videoobrazovek. Tyto videoterminály však nesloužily k ukládání ani zpracování informací, pouze k jejich zobrazování. Zároveň probíhaly první pokusy o připojení k databázím umístěným v Moskvě a v Bulharsku. Využívaná technologie byla označována španělským výrazem *teleacceso*, což je ekvivalent pro vzdálený přístup. V červnu 1983 bylo zřízeno trvalé spojení pomocí satelitu a kromě přístupu do databází zemí Sovětského svazu umožňovalo i připojení k databázím zemí západoevropských. Kromě toho dovolilo Kubě připojit se k mezinárodním sítím využívajícím výměnu paketů. Na konci roku 1983 pak IDICT uspořádal školení o využití vzdáleného přístupu, jehož se zúčastnilo několik desítek specialistů z dvaceti institucí z celé země [Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 4-5].

V roce 1984 IDICT disponoval třemi mikropočítači, o rok později byl instalován i minipočítač norské výroby NORKS-DATA (ND-100/CX). Roku 1986 bylo založeno Národní centrum automatizované výměny informací (CENIAI) jako součást IDICTu. V tom samém roce bylo zřízeno nové spojení mezi Havanou a Moskvou, které umožnilo rozšířený přístup k tématickým databázím z oblasti biomedicíny či biotechnologií, stejně tak jako placené připojení k databázím jako Data-Star (Švýcarsko), STN International (Německo) či Telesystems-Questel (Francie). Specialisté z Kanady pak poskytli IDICTu databázi zemědělských informací CABI (Commonwealth Agricultural Bureau International), která byla k dispozici na CD-ROMu, tedy technologií do této doby na Kubě neznámé. Ihned poté byly na ostrově realizovány kurzy na práci s touto technikou a na konci 80. let již vyšla první kubánská databáze na CD-ROMu – BIOTEC, později přejmenovaná na Biociencias en Cuba. Roku 1986 byl také zahájen rozvoj lokálních sítí LAN [Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 6].

Jak již bylo zmíněno na začátku kapitoly, informační technologie byly na Kubě využívány převážně v rámci informačních organizací a institutů. V roce 1987 byl však založen Mládežnický klub výpočetní techniky a elektroniky (Jóven Club de Computación y Electrónica) spadající pod Svaz komunistické mládeže (Unión de Jóvenes Comunistas, UJC). Založení tohoto klubu bylo iniciováno Fidelem Castrem a spolu s ním byl rozvíjen koncept tzv. *telecentros*, tj. míst, na kterých bude mít každý občan možnost bezplatného přístupu k počítačům. Záměrem vlády byla také kampaň pro alfabetizaci v oblasti

počítačové vědy, která měla zasáhnout všechny věkové skupiny obyvatelstva, čímž měla přispět k informatizaci kubánské společnosti [Valdés, 2002 s. 64].

Konec 80. let byl ve znamení připojování Kuby k nevládním nevýdělečným sítím spřátelených zemí, konkrétně brazilských sítí PeaceNet a Alternex v roce 1989. Ve stejném roce začali pracovníci IDICTu využívat protokol TCP/IP [Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 7].

3.3 Období 90. let – intranetové sítě

Počátkem 90. let vznikaly na Kubě dvě společnosti, které se významně podílely na přenosu dat a později i na zpřístupnění internetu v zemi. Byl to Intertel, neboli Společnost pro mezinárodní komunikace (Empresa de Comunicaciones Internacionales) a Podnik pro kubánské telekomunikace (Empresa de Telecomunicaciones de Cuba) – ETECSA, ze které se později stal hlavní mobilní operátor v zemi. Tyto dva podniky se společně s IDICTem a CENIAI staly hlavními autoritami zodpovědnými za vývoj informačních technologií a především pak počítačových sítí v zemi. Intertel také postupně začal představovat nové technologie jako digitální telefony a optická vlákna [Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 7-8].

Kuba se zároveň stala součástí Regionálního programu vývoje nových technologií pro rozvojové země (Programa Regional de Desarrollo de las Nuevas Tecnologías para países en Vías de Desarrollo), který zaštiťovala Organizace spojených národů (dále jen OSN). Jedním z přínosů tohoto programu bylo i zavedení systému elektronické pošty v zemi v roce 1991 [Apuntes, 2013a ; Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 8]. V prosinci 1991 se v Rio de Janeiro konal První seminář o sítích v Latinské Americe a Karibiku (Primer Taller de Redes de América Latina y el Caribe), kterého se Kuba také zúčastnila. Kromě toho byly na Kubě již v této době rozvíjeny národní sítě. Jednou z nich byla v roce 1992 síť Infomed, spadající pod Ministerstvo veřejného zdraví (Ministerio de Salud Pública). Díky Infomedu měli lékaři a vědci přístup do jedné z nejvýznamnějších biomedicínských databází své doby – Medline [Apuntes, 2013a]. K dalším významným sítím patřila Síť CENIAI (La Red CENIAI), jejíž služby byly orientované především na uživatele z řad akademiků, právníků, novinářů, politiků a zaměstnance ze sektoru obchodu či průmyslu. Umožňovala elektronickou výměnu informací na národní

i mezinárodní úrovni. Na konci roku 1992 pak na Kubě existovaly čtyři sítě s mezinárodním připojením – CENIAI, Tinored (sít' Mládežnického klubu výpočetní techniky a elektroniky), CIGBnet, sít' Centra pro genetické inženýrství a biotechnologie (Centro de Ingeniería Genética y Biotecnología) a Infomed. Největší z nich byly Sít' CENIAI a CIGBnet. Kromě přístupu k národním i mezinárodním zdrojům nabízely tyto sítě i služby elektronické pošty, elektronických konferencí či odběru novinek ve formě elektronických zpravodajů, tzv. newsletterů [Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 9-10].

Po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 byl na dalších několik let rozvoj informačních technologií pozastaven. Než Kuba překonala nejhorší ekonomickou krizi, nebyla podpora této oblasti pro stát primární.

3.4. Plán informatizace společnosti – akční plány, vládní strategie

90. léta se nesla ve znamení rozšiřování informačních technologií a různých vládních či mezinárodních strategií týkajících se jejich rozvoje a šíření. Výsledkem tohoto snažení byl například návrh tzv. Globální informační infrastruktury (Global Information Infrastructure, GII) v roce 1994, v jejímž rámci měly být celosvětově propojeny počítačové sítě. V Evropě byla v tomto roce vydána zpráva s názvem Evropská globální informační společnost (Europe Global Information Society), známá také pod názvem Bangemannova zpráva¹³, která předložila komplexní návrh vzniku informační společnosti v zemích Evropské unie [Vidal Ledo, 2005, s. 2]. I na Kubě byly po překonání nejhorší ekonomické krize po pádu Sovětského svazu připravovány projekty pro podporu rozvoje informačních a komunikačních technologií. V roce 1997 byly vydány **Strategické směrnice pro zavedení informačních technologií v kubánské společnosti**, dokument, který se později stal podkladem pro program Národní informační politiky (viz Kap. 2.6). Kromě toho byla Kuba první ze zemí “třetího světa”, která tuto problematiku řešila na národní úrovni.

V roce 2000 vzniklo na Kubě Ministerstvo pro informatiku a komunikace a zčásti převzalo odpovědnost za další vládní kroky týkající se sektoru informačních technologií. Jedním z těchto kroků bylo vytvoření **Řídícího programu pro informatizaci kubánské společnosti** (Programa Rector de la Informatización de la Sociedad Cubana,

¹³ Autorem byla expertní skupina viceprezidenta Evropské komise Martina Bangemanna

dále jen Řídící program), taktéž v roce 2000. V rámci této státní politiky chtěla kubánská vláda využít všechny výhody (ať už sociální či ekonomické), které používání informačních a komunikačních technologií nabízelo. Zmíněný Řídící program byl zaměřen na sedm oblastí, kterými byly:

- infrastruktura a technologie
- komplexní systémy a služby dostupné pro obyvatele
- informatizace administrativní sféry a vlády
- informatizace jednotlivých regionů
- podpora počítačové kultury
- podpora národního průmyslu s využitím informačních a komunikačních technologií
- výzkum, rozvoj a implementace pokročilých technologií [Informatización, 2013].

Kromě toho bylo jedním z důležitých cílů Řídícího programu zavádění informačních a komunikačních technologií do škol, vytváření výukového softwaru pro všechny úrovně vyučování, poskytování kurzů informatiky a pokročilá informatizace systému veřejného zdravotnictví. Plný rozvoj těchto oblastí však byl na Kubě vždy limitován nedostatkem financí a zařízení, které bylo potřeba. Tento problém je částečně způsoben embargem ze strany Spojených států, kvůli kterému mají Kubánci značně omezený přístup k nově vyvíjeným technologiím, stejně tak jako často nemohou opravit ani ty staré. Potřebné vybavení je tedy získáváno např. přes jiné rozvojové země, na které se žádné embargo nevztahuje [López García, 2008].

Podle dokumentu publikovaného Veřejnou správou sítí OSN (United Nations Public Administration Network) se daly v roce 2003 cíle kubánské politiky pro informatizaci společnosti shrnout v těchto bodech:

- rozšíření hromadného využití nových informačních technologií se zvláštním důrazem na využití telekomunikací (pevné linky, mobilní telefony)
- podpora projektů všech typů v organizacích, vládních orgánech a institucích, které mají za úkol podpořit proces informatizace, či pomáhají při rozvoji Řídícího programu
- podpora užívání elektronické pošty a podnikových intranetových sítí

- vytváření počítačových sítí a systémů automatické kontroly, které budou přispívat k efektivnějšímu řízení a efektivní organizaci výrobní činnosti či služeb
- podpora elektronického obchodu jakožto nové formy pracovní příležitosti
- iniciování projekty, které napomohou rozvoji informačních služeb a tvorbě informačního obsahu
- plnění Bezpečnostního plánu informačních technologií (Plan de Seguridad Informática), ochrana dat a know-how kubánských institucí a výzkumných center
- podpora rozvoje pilotních projektů, které by demonstrovaly ekonomický, sociální a politický dopad, související s používáním informačních a komunikačních technologií v technologicky méně rozvinutých oblastech země [Política, 2003].

3.4.1 Mezinárodní projekty na podporu informačních technologií – eLAC

V roce 2005 se Kuba zapojila do Akčního plánu informační společnosti v Latinské Americe a Karibiku (Plan de Acción de la Sociedad de la Información en América Latina y el Caribe), známého jako **eLAC 2007**. eLAC je projektem OSN a Ekonomického výboru pro Latinskou Ameriku (Comisión Económica para la América Latina, CEPAL). Schválen byl v roce 2005 v Rio de Janeiru na základě dohody všech zemí Latinské Ameriky a Karibiku s dobou účinnosti na dva roky. Jeho cílem bylo zdůraznit význam informačních a komunikačních technologií při zlepšování hospodářského a sociálního vývoje jednotlivých zapojených zemí, stejně jako podpora těchto technologií. V tomto akčním plánu bylo definováno sedm cílů zaměřených na výsledky a 63 cílů, ve kterých byly identifikovány jednotlivé kroky [eLAC2007, 2013]. Pro představu lze jmenovat alespoň prvních sedm oblastí a jejich zaměření:

- regionální infrastruktura (podpora regionální infrastruktury v oblasti informačních a komunikačních technologií)
- vytváření komunitních center, ve kterých bude zajištěn přístup k internetu, informačním technologiím a která budou nabízet informační služby občanům
- připojování škol a knihoven k internetu, zejména ve venkovských a okrajových oblastech; vyškolení alespoň třetiny profesorů v práci s informačními technologiemi
- připojování nemocnic a ostatních zdravotnických center k internetu

- vytváření regionálních pracovních skupin, které budou na cíle dohlížet a budou pomáhat v jejich plnění
- připojení alespoň poloviny místních vlád k internetu, zajištění dostatečného množství kvalifikovaného personálu, který bude pracovat s informačními technologiemi; podpora informačních služeb zaměřených na různé menšiny obyvatel (domorodci, tělesně postižení apod.)
- alternativní technologie – vytvoření pracovní skupiny, která vypracuje návrhy týkajících se univerzálního zpřístupnění a rozvoje alternativních technologií jako je digitální televizní vysílání.

V další části akčního plánu byl kladen důraz na rozvoj softwaru, e-governmentu, e-learningu, správu kulturního dědictví pomocí informačních technologií (např. digitalizace) nebo formování jednotlivých národních strategií¹⁴ [Comisión, 2005].

Následující akční plán eLAC byl vytvořen na léta 2008–2010 pod názvem eLAC 2010¹⁵. V současnosti je Kuba součástí i nejnovějšího plánu eLAC 2015 (platný pro roky 2010–2015).

Kuba je také často dějištěm konferencí zabývajících se informačními technologiemi. Aktuálně to byl např. 15. Mezinárodní kongres a trh (15th International Convention and Fair) s pracovním názvem Informática 2013, který proběhl ve dnech 18.–22.3. 2013. Tento kongres se zabýval směrnicemi v sektoru telekomunikací a informačních technologií, bezpečností při využívání informačních a komunikačních technologií a platformami a aplikacemi využívajícími otevřený zdrojový kód¹⁶.

3.5 Počátky internetu na Kubě

Kuba byla plně připojena k internetu roku 1996¹⁷. Toto připojení bylo možné díky udělení výjimky z embarga ze strany Spojených států a bylo realizováno skrze

¹⁴ Celý text dokumentu eLAC 2007 k dispozici na http://www.eclac.org/socinfo/noticias/documentosdetrabajo/8/21678/eLAC_2007_Espanol.pdf

¹⁵ Celý text dokumentu eLAC 2010 k dispozici na http://www.eclac.org/socinfo/noticias/noticias/2/32362/2008-1-TICs-Compromiso_de_San_Salvador.pdf

¹⁶ Oficiální stránky kongresu dostupné zde: <http://evento.informaticahabana.com/>

¹⁷ Pokusy o připojení probíhaly již dříve. První kubánský web – portál Cubaweb – vznikl již v roce 1995. Jako oficiální rok připojení se na Kubě ale uvádí rok 1996, kdy byly do tohoto procesu zapojeny i Spojené státy americké.

satelitní spojení s Floridou, jež zajišťovala společnost Sprint Corp. Rychlost připojení však byla pouhých 64 Kb/s¹⁸. Na Kubě se o připojení staralo především centrum CENIAI a v roce 1997 bylo podle oficiálních zpráv k internetu plně připojeno 25 institucí, mezi které patřilo např. Ministerstvo vědy, technologie a životního prostředí, Ministerstvo zemědělství, Ministerstvo kultury, Ministerstvo práce (Ministerio de Trabajo), Institut pro meteorologii (Instituto de Meteorología), tisková agentura Prensa Latina, Národní banka Kuby (Banco Nacional de Cuba), Ministerstvo ozbrojených revolučních sil (Ministerio de las Fuerzas Armadas Revolucionarias) či síť Infomed [OpenNet, 2007; Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 13].

Již v roce 1994 byla zaregistrována doména *.cu*, přičemž Kuba byla v rámci přidělování IP adres zařazena do tzv. třídy B, tzn. že mohla připojit zhruba 65 tisíc počítačů. Pro zajímavost – první internetové stránky registrované na Kubě (zhruba v roce 1997) byly stránky Komunistické strany Kuby, stránky Radia Rebelde, intranet CENIAI, stránky Festivalu nového latinskoamerického filmu (Festival del Nuevo Cine Latinoamericano), stránky Časopisu vědeckých informací (Revista Ciencias de la Información) nebo stránky kubánské cestovní kanceláře CUBATUR [Rosario Moreno Ginarte, 2008, a. 14].

V roce 1997 iniciovalo CENIAI, institut IDICT a Ministerstvo vědy, technologie a životního prostředí projekt pro podporu rozšíření internetu do všech zbývajících provincií Kuby. Tento projekt byl naplněn v roce 1999 [Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 15]. Kromě něj se „internetovou osvětou“ v provinciích zabýval (a stále zabývá) Mládežnický klub výpočetní techniky a elektroniky (viz Kap. 3.2). Tento klub začal s provozem tzv. *telecenter*, míst, na kterých měl každý občan bezplatnou možnost využít počítače a posléze i internet. V roce 2001 bylo těchto center 300 a každé z nich disponovalo zhruba deseti počítači. Kromě toho měl k dispozici i čtyři mobilní jednotky, jejichž úkolem bylo školit obyvatele venkovských oblastí [Valdés, 2002, s. 64]. Podle oficiálních informací dostupných z aktuálních webových stránek klubu¹⁹ existuje dnes na Kubě přes 600 jeho poboček s přístupem k internetu a informačním technologiím, z toho 139 se jich nachází ve venkovských oblastech. K dispozici jsou také tři mobilní jednotky a celkem více než 8700 počítačů [Jóven, 2013]. Toto číslo je však vzhledem

¹⁸ Kromě satelitního připojení z Floridy měla Kuba nabídku i od americké firmy Spring Internet Provider, rychlost připojení však byla opět jen 64 kb/s [Rosario Moreno Ginarte, 2008, s. 13].

¹⁹ Jóven Club [online]. [cit. 2013-04-14]. Dostupné z www.jovenclub.cu.

k faktu, že Kuba má přes 11 milionů obyvatel, v podstatě zanedbatelné. Vezmeme-li ale v úvahu stále velice vysokou cenu, za kterou se dá na Kubě počítač pořídit, je tento přístup pro běžné občany alespoň nějaká možnost, jak se naučit pracovat s informačními technologiemi či poslat e-mail. Fakt, že i obsah osobní pošty podléhá kontrole ze strany státu, bude samostatným tématem jedné z dalších kapitol této práce.

3.6 Kuba a internet v novém tisíciletí

V roce 2000 bylo na Kubě 6000 počítačů s připojením k internetu a zhruba 80 000 Kubánců vlastnilo emailovou adresu/schránku (z toho asi polovina těchto účtů neměla plný přístup k internetu). V roce 2007 bylo v zemi evidováno asi 480 000 emailových účtů a 190 000 pravidelných uživatelů internetu, tedy méně než 2 % obyvatel. Samotné připojení bylo tehdy na místní poměry velice drahé – v průměru 4,5 dolaru za hodinu. Kubánci proto častěji využívali národní intranet, jehož cena se pohybovala okolo 1,5 dolaru za hodinu. Kromě tohoto přístupu existoval (a stále existuje) černý trh s výpočetní technikou a ilegálně využívaná autorizovaná připojení. Přesná čísla z této oblasti však nejsou známá. Jediným oficiálním poskytovatelem internetu bylo po dlouhou dobu centrum CENIAI. Trh byl poté sice uvolněn, avšak všichni poskytovatelé byli pod vládním dohledem a pouze CENIAI poskytovalo i přístup pro jednotlivé občany [OpenNet, 2007].

V roce 2009 podnikla americká vláda pod vedením prezidenta Baracka Obamy první vstřícnější kroky vůči Kubě pokud jde o oblast telekomunikací. Americkým firmám bylo povoleno nabídnout Kubě připojení pomocí optického kabelu nebo satelitu, stejně tak jako roaming pro mobilní telefony. Ze strany kubánské vlády šlo ale pouze o manipulaci a pokus o destabilizaci politického systému. Následné vyjednávání legislativních náležitostí, které by tento obchod umožnily, však selhalo. V roce 2010 tak byla Kuba Federální komisí pro komunikace Spojených států amerických zařazena na seznam zemí, ve kterých mají americké firmy zakázáno investovat do odvětví telekomunikace [Apuntes, 2013a].

Kubánská vláda již v roce 2007 iniciovala ve venezuelském Caracasu projekt týkající se připojení k internetu pomocí podmořského optického kabelu, který by spojoval obě země. Kabel s názvem ALBA-1 o délce 1630 km stál 70 miliónů dolarů

a financovala ho venezuelská vláda. V roce 2010 byl projekt dokončen a kabel připraven k použití, avšak až do roku 2013 využíván nebyl, přičemž kubánská ani venezuelská strana neposkytla přesnější informace, proč tomu tak bylo. Nicméně 23. 1. 2013 bylo spojení mezi Kubou a Venezuelou oficiálně navázáno. Kuba tak získala nový přístup k internetu, který má podle slov vlády při plném provozu nabídnout až 3000krát rychlejší připojení, než které bylo na ostrově do této doby dostupné. Zároveň by měl kabel umožnit obsluhu miliónů telefonních hovorů současně [Apuntes, 2013b; Frank, 2013].

3.7 Dostupnost informačních a komunikačních technologií - restrikce ze strany státu

Ačkoli má Kuba od letošního roku rychlejší internetové připojení, velká část běžných obyvatel z něj profitovat nemůže. K dispozici sice jsou pobočky Mládežnického klubu výpočetní techniky a elektroniky (viz Kap. 3.5), kde se lze připojit k internetu, popř. využít místního intranetu, drtivá většina občanů však nemá možnost připojit se z domova. Jedním z důvodů je i absence možnosti počítač si vůbec pořídit. Jeho cena se pohybuje v řádech několiknásobku průměrného měsíčního platu. a ani případní movití občané často nemají možnost si vyhovující zařízení koupit jinak než na černém trhu. Stále trvající embargo ze strany Spojených států taktéž znemožňuje dovoz odpovídající techniky, popř. vhodných komponent. Několik let (2002-2008) bylo dokonce i samotné zakoupení počítače podmíněno vlastnictvím státem vydaného certifikátu. V roce 2008 byl vládou povolen nekontrolovaný prodej počítačů, DVD přehrávačů a jiného zboží jako např. poplašných systémů do automobilů či klimatizací. Toto zboží na Kubu proudilo postupně, což vláda zdůvodňovala nedostatečným množstvím elektrické energie. Pro většinu obyvatel to však nemělo velký význam, neboť elektronika se dala koupit pouze za konvertibilní kubánská pesa, tedy měnu, která má až 24krát vyšší hodnotu než kubánská pesa, ve kterých jsou v zemi vypláceny mzdy [Frank, 2008]. Kromě konvertibilních pes se daly počítače a spotřebiče sehnat i za dolary²⁰. V současnosti se o distribuci počítačů na Kubě stará společnost Copextel Corporation, kterou vlastní stát. Osobní počítač lze zakoupit za průměrnou cenu 700 dolarů, na černém trhu zhruba za

²⁰ V roce 2008 stál počítač na Kubě zhruba 800 dolarů, průměrný měsíční plat byl okolo 20 dolarů.

500 dolarů. Průměrná mzda však stále zůstává na ca 20 dolarech za měsíc [Freedom, 2012, s. 5].

Dle posledních dostupných statistik bylo na Kubě v roce 2009 na Kubě 1 606 000 milionů uživatelů internetu [Central Intelligence, 2012], kubánský statistický úřad pak v roce 2011 uváděl počet 2 610 000 uživatelů. Tato data však byla sloučena i s daty o uživateli intranetu [Apuntes, 2013b].

3.8 Internet a vládní cenzura

Podle nejnovější zprávy Výboru pro ochranu novinářů²¹ z roku 2012 (Committee to Protect Journalists, CPJ) se Kuba umístila na devátém místě žebříčku deseti nejvíce cenzurovaných zemí²². Na obsah všech státních médií dohlíží představitelé Komunistické strany Kuby. Ti zároveň tato média vlastní. Konkrétně mají pod kontrolou pět národních televizních kanálů, dvě tiskové agentury, mezinárodní rozhlasovou stanici *Radio Havana Cuba*, šest národních a několik desítek provinčních rozhlasových stanic, dva národní deníky *Granma* a *Juventud Rebelde* a národní týdeník *Trabajadores*. Poskytovatelé internetu pak mají povinnost blokovat nepřipustný obsah, tedy takový, který se „neshoduje se zájmy socialistické společnosti nebo je kontrarevoluční“ [Committee, 2012; Lauría, 2009].

Jedním z největších zásahů do lidských práv a zároveň ukázkou cenzury za poslední dobu bylo tzv. Černé jaro (Black Spring) v roce 2003, kdy během tří březnových dnů pozatýkala kubánská policie 75 disidentů, z toho 29 nezávislých novinářů. Ti byli obviněni z konání proti integritě a suverenitě státu a ze spolupráce se zahraničními médii za účelem destabilizace země. Ve většině případů se jednalo o spolupráci s americkými médii. Všichni zatčení pak byli odsouzeni během jednodenních procesů na dobu od několika let až po doživotí [Lauría, 2008]. Během několika let byli zatčení novináři propouštěni či posíláni do nuceného exilu. Poslední z nich byl propuštěn v roce 2011. Pronásledování, samovolné zatýkání, zastrahování či bití nezávislých novinářů však stále pokračuje [Committee, 2012].

²¹ CPJ je nezávislá nevládní organizace založena roku 1981, která prosazuje svobodu tisku.

²² Pro zajímavost – na prvních místech se umístila Eritrea, Severní Korea, Sýrie a Írán [Committee, 2012].

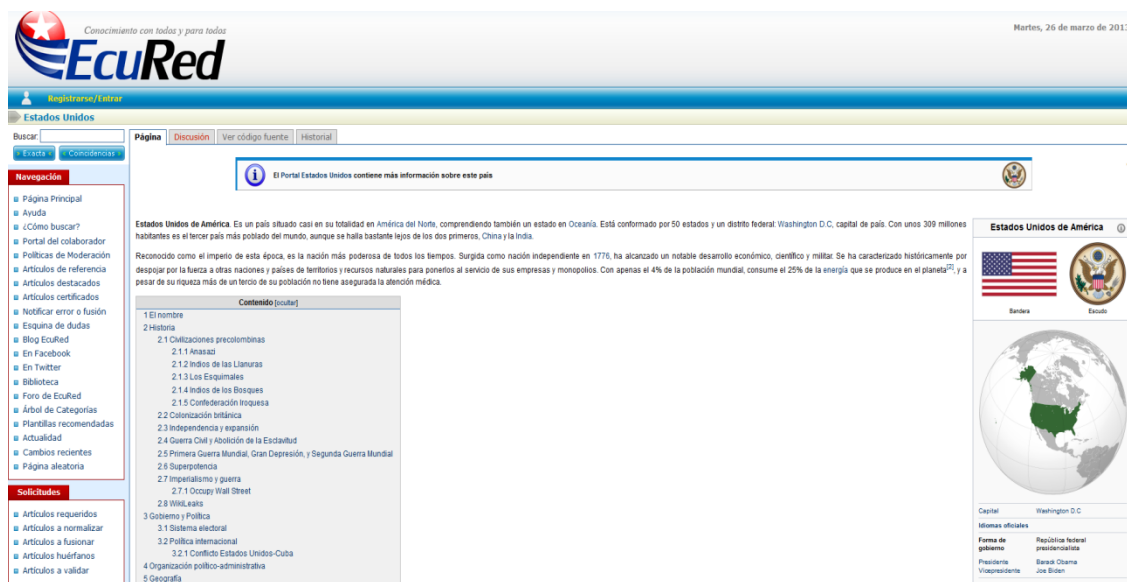
Cenzura se nevyhnula ani prostředí internetu. Již od svých počátků byl přístup k internetu na Kubě kontrolován státem. Každé nové připojení si žádalo vládní autorizaci. Od roku 2000 na užívání počítačů a internetu dohlíželo i Ministerstvo pro informační technologie a komunikace. Pokud někdo vlastnil již předtím zakoupený počítač a modem, byl mu ve většině případů kubánskou policií zabaven, protože byl „nezákonný“ a mohl být využit k protivládním účelům [OpenNet, 2007].

V současné době existují na Kubě pouze dva poskytovatelé internetu – centrum CENIAI a Podnik pro kubánské telekomunikace (Empresa de Telecomunicaciones de Cuba) – ETECSA. Oba podniky podléhají vládní kontrole. Pro připojení je stále nutné vládní povolení, to je však udělováno pouze úzké skupině lidí, kterou tvoří především zaměstnanci státní správy či novináři píšící ve prospěch komunistické strany. Další skupinou, která má oficiálně povolený přístup k internetu, jsou lékaři, profesori a vládní úředníci, kteří využívají síť Infomed. Ačkoli však tito uživatelé využívají oficiální připojení, jejich činnost je často omezena na posílání e-mailů nebo prohlížení stránek, které souvisí s jejich povoláním. Například studenti medicíny na Latinsko-americké lékařské škole v Havaně mají garantováno připojení k internetu po dobu 40 minut jednou týdně. Vzhledem k velmi nízké rychlosti připojení však většinou nestihnou více, než odeslat již předem napsané emaily, které si přinesli na externím disku, popřípadě stáhnout a vytisknout příchozí zprávy ze svého účtu [Freedom, 2012, s. 2-3].

Kromě škol a vládních institucí mají Kubánci možnost využít internet i na pobočkách Mládežnického klubu výpočetní techniky a elektroniky nebo v tzv. kioscích, tedy místech, které oficiálně provozuje ETECSA. Každý uživatel se zde musí identifikovat, jeho činnost je však sledována a historie jeho účtu uchovávána až po dobu jednoho roku (jedná se o vládní nařízení). V roce 2009 byl vydán nový zákon, který umožnil vznik internetových kaváren. Jejich realizace však byla pozvolná a ani dnes jich na Kubě v provozu mnoho není. V těch několika, které fungují (většinou v Havaně), pak stojí připojení zhruba 6 dolarů na hodinu.

Kubánští občané se mohou připojit k internetu a národnímu intranetu. Většinou využívají právě intranet, ze kterého mají přístup na e-mail, kubánskou encyklopedii EcuRed, vzdělávací materiály v elektronické formě, časopisy s tzv. otevřeným přístupem (open access), kubánské webové stránky a zahraniční stránky, které podporují místní režim [Freedom, 2012, s. 6]. Kromě toho využívá stát ke kontrole obsahu i předem

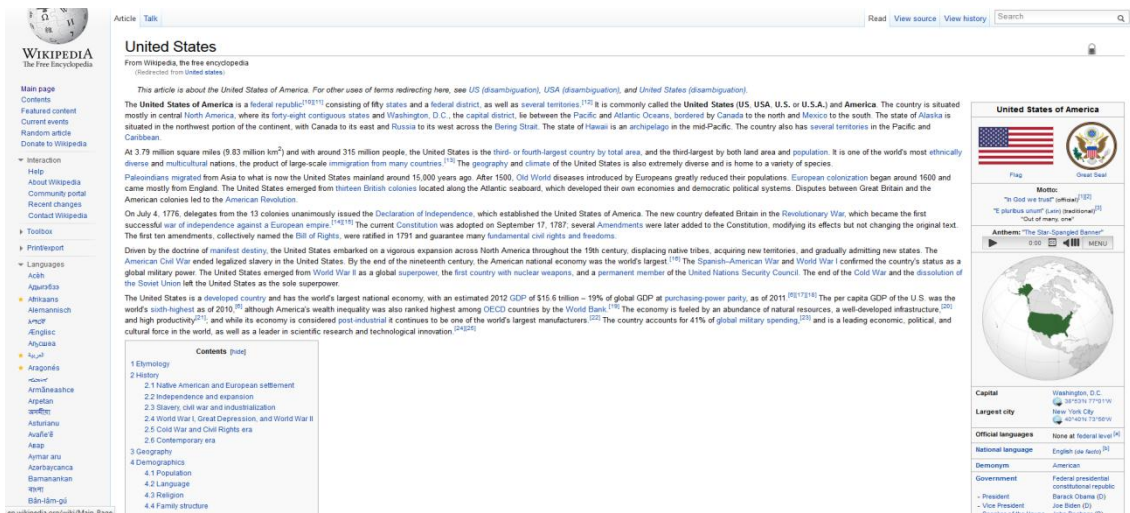
prověřené studenty počítačové vědy z univerzit, kteří pomáhají vyhledávat internetové příspěvky, jež brojí proti státu a vládě. Kubánská vláda zároveň vytváří oficiální blogy a stránky, např. portál *Cuba sí*²³, které mají za úkol negativně komentovat a vyvracet obsah neoficiálních webových stránek či příspěvky blogerů, již kritizují režim. Ti jsou pak často na veřejnosti prezentováni jako spojenci vlády Spojených států, která jim má údajně za jejich činnost platit a napomáhá tak rozvracet politický režim na Kubě. Nedostupné jsou z Kuby také některé populární webové stránky jako je Wikipedie či sociální síť Facebook. Toto opatření vláda řešila vytvořením vlastních verzí stránek. Např. encyklopedie Ecured byla spuštěna v prosinci 2010 a svým vzhledem nápadně připomínala Wikipedii (viz Obr. 1 a 2). Funguje i dnes, avšak články nejsou aktualizovány ani pravidelně přidávány. Pokud jde o kubánskou verzi Facebooku, ta byla spuštěna v prosinci 2011 pod názvem Red Social (Sociální síť). Red Social byla po vizuální stránce téměř stejná jako Facebook (viz Obr. 3) a ihned po jejím spuštění se zahraniční novináři a programátoři začali zabývat porušováním autorských práv. Tato síť byla dostupná pouze z kubánského intranetu, krátce po jejím spuštění ale nastaly problémy s její funkčností, jednoduše kvůli nedostatku kapacity serverů, na kterých by mohla fungovat [Freedom, 2012, s. 10].

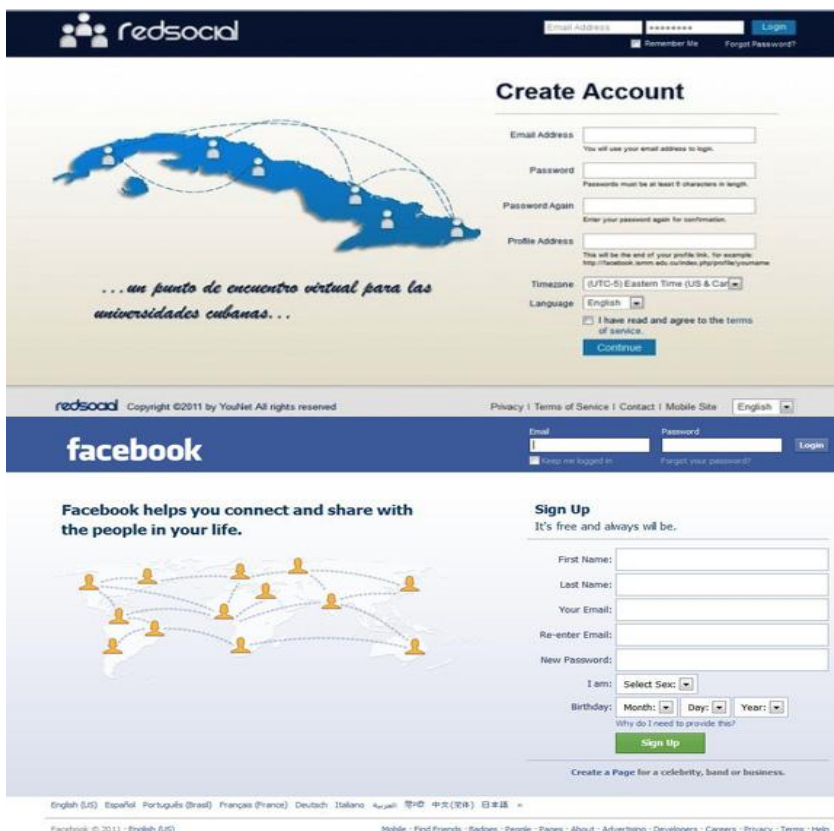
Obr. 1 Encyklopedie Ecured (heslo Spojené státy americké)

Zdroj: http://www.ecured.cu/index.php/Estados_Unidos [Získáno 2013-03-26]

²³ *Cubasi.cu: a un clic de distancia* [online]. [cit. 2013-04-14]. Dostupné z: www.cubasi.cu.

Obr. 2 Wikipedia (anglická verze, heslo Spojené státy americké)
 Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/United_states [Získáno 2013-03-26]

Obr. 3 – Srovnání přihlašovací stránky kubánské sociální sítě RedSocial a Facebooku
 Zdroj: http://cdn.tuvez.com/wp-content/uploads/2011/12/facebookcubano_facebookamericano.jpg
 [Získáno 2013-03-24]

Cenzura internetu je na Kubě zakotvena v zákoně. Podle Usnesení 56/1999 musí být všechny materiály publikované a šířené na internetu nejprve schváleny Národním

registrem seriálových publikací (Registro Nacional de Publicaciones Seriadas). Stejně tak je uzákoněn zákaz pro poskytovatele internetu při udělování přístupu na internet jednotlivcům, kteří pro tento účel nebyli prověřeni vládou. Od roku 2009 je pak veškerá činnost uživatelů, včetně jejich osobních údajů, monitorována speciálním softwarem Avila Link, který je instalován ve většině již zmíněných kiosků s přístupem k internetu [Freedom, 2012, s. 10–11].

3.8.1 Internet jako prostředek kritiky - nezávislí blogeři a disent

Disent byl na Kubě vždy přítomný. Již v počátcích revoluce v roce 1953 vznikla početná skupina lidí, kteří se změnou režimu nesouhlasili. Stejně tak se všichni neztotožňovali s novou vládou Fidela Castra. Tito disidenti pak vytvořili silnou komunitu v Miami na Floridě. Ani tam se však nevyhnuli perzekucím, ať už dopadaly přímo na ně nebo na jejich blízké, kteří zůstali na Kubě. I dnes je na Kubě porušování lidských práv na denním pořádku a touto problematikou se často zabývají světová média a humanitární organizace. V České republice je to např. organizace Člověk v tísni, která se kromě podpory lidských práv zaměřuje od roku 2005 i na pomoc nezávislým kubánským novinářům, pro něž přímo na Kubě pořádá semináře a pomáhá jim navázat kontakt s evropskými médii. V případě perzekuce také poskytuje ochranu novinářům, kteří s organizací spolupracují [Člověk, 2013].

Jednu skupinu disentu, která k vyjádření svých názorů používá internet a o které se v posledních letech často mluví, tvoří také nezávislí blogeři. Základy tohoto fenoménu položili již členové nezávislého novinářského hnutí, které se rozvíjelo v polovině devadesátých let. Tito novináři tehdy využívali faxu či telefonu, aby své příběhy předali zahraničním médiím, zejména těm americkým. V roce 2007 byla však odstartována nová éra a objevily se první blogy. Pionýrkou v tomto směru byla disidentka Yoani Sánchezová, jejíž blog **Generace Y** (Generación Y) byl spuštěn v dubnu 2007. Doteď za něj obdržela několik novinářských ocenění. Blog je přístupný ze serveru umístěného v Německu, odkud jsou dostupné i blogy ostatních kubánských aktivistů²⁴. Yoani Sánchezová se v něm zabývá každodenním životem na Kubě a nevyhýbá se ani kritice

²⁴ *Desde Cuba: un portal de periodismo ciudadano* [online]. Desde Cuba, ©2013 [cit. 2013-04-14]. Dostupné z: www.desdecuba.com.

režimu či problematice černého trhu. Blog aktualizuje jednou týdně z internetové kavárny v Havaně, kam si na flashdisku nosí již předem napsané příspěvky a pak je posílá. Podobným způsobem pak pracují i ostatní blogeři [Lauría, 2008; Lauría, 2009]. Většina jejich příspěvků není zaměřena na přímou kritiku režimu, ale na obyčejné každodenní problémy běžných obyvatel jako je nedostatek jídla, nedostatečné připojení k internetu či např. problémy s bydlením a platy. V tomto ohledu panuje jistá autocenzura, neboť většina bloggerů vystupuje pod vlastním jménem. I přesto jsou však pro stát jejich blogy nepřijatelné a tito lidé jsou vystavováni neustálému tlaku a represím - zastrahováním a zabavováním techniky počínaje, zatýkáním konče. V následujících podkapitolách této práce bych ráda uvedla případové studie dvou těchto disidentů.

3.8.1.1 Disidenti/blogeři - případová studie 1: Yoani Sánchezová

Pravděpodobně nejznámější současnou kubánskou blogerkou a disidentkou je Yoani Sánchezová. Yoani Sánchezová, celým jménem Yoani María Sánchez Cordero, se narodila 4. září 1975 v Havaně. V roce 2000 získala titul ze španělské filologie na univerzitě v Havaně. V rámci studia se specializovala na současnou latinskoamerickou literaturu. Již její diplomová práce s názvem „*Slova pod tlakem. Studie literatury diktatury v Latinské Americe*“ (Palabras bajo presión. Un estudio sobre la literatura de la dictadura en Latinoamérica) vzbudila první negativní ohlasy ze strany režimu. Po dokončení studia začala pracovat ve vydavatelství Editorial Gente Nueva. Vzhledem k nestabilní ekonomické situaci na Kubě a minimálním mzdám, které se v té době daly vydělat, se však musela začít živit „nelegální“ cestou a stala se učitelkou španělštiny na volné noze. Její služby využívali především němečtí turisté přijíždějící do Havany. Jak sama píše na svém blogu, „*byla to doba (která trvá až dodnes), kdy inženýři raději řídili taxi, učitelé se ze všech sil snažili sehnat si práci jako recepční v hotelech a v obchodech vás obsluhovali neurochirurgové nebo jaderní inženýři*“ [Sánchez, 2013, překl. aut.]. V roce 2001 se jí s pomocí německých a švýcarských studentů, které učila a s pomocí přátel, kteří jí poskytli finanční prostředky, podařilo emigrovat do Švýcarska. Tři roky žila v Curychu, z rodinných důvodů se však v roce 2004 vrátila zpět do Havany. Právě v této době si uvědomila, že mnohem více než literatura a psané slovo, které na Kubě stejně nemohlo být nikdy publikováno svobodně a bez cenzury, ji zajímá informatika

a programování. Hned po svém návratu v srpnu 2004 založila společně se svými kolegy z disentu a svým manželem Reynaldem Escobarem první elektronický nezávislý magazín *Consenso* a zanedlouho poté začala spravovat portál Desde Cuba, na kterém jako první v dubnu 2007 publikovala vlastní blog s názvem Generace Y [Rejchová, 2013; Sánchez, 2013].

V úvodu blogu Generace Y se můžeme dočíst, že je „*inspirován lidmi, jejichž jméno začíná nebo obsahuje písmeno Y, lidmi narozenými na Kubě v sedmdesátých a osmdesátých letech a poznamenanými školami v přírodě, ruskými kreslenými seriály, ilegálními odchody a frustrací*“. Sánchezová se v něm zabývá každodenním životem na Kubě a nevyhýbá se ani citlivým politickým tématům. Její blog se ihned po spuštění stal nejnavštěvovanějším ostrovním blogem s více než milionem návštěv za měsíc a díky spolupráci jejích příznivců je dostupný ve více než deseti dalších jazycích, včetně češtiny. V roce 2008 za něj obdržela novinářskou cenu Ortega a Gasset, kterou uděluje španělský deník El País. Ačkoli to bylo právě v době, kdy do vedení země oficiálně nastoupil Raúl Castro, který sliboval uvolnění místních poměrů, nedostala Sánchezová povolení k vycestování, aby si cenu mohla ve španělském Madridu převzít [Sánchez, 2013; Cuban, 2008]. Generace Y neušla ani přímé pozornosti Fidela Castra, který tento blog citoval v předmluvě jedné ze svých knih a na Sánchezovou v ní přímo zaútočil, přičemž ji nazval „pomýlenou Kubánkou“. Od roku 2008 do roku 2011 byl pak přístup na stránky blogu blokován ze strany kubánské vlády [Rejchová, 2013].

Yoani Sánchezová získala během svého působení podporu mnoha mezinárodních organizací, médií i osobností, např. amerického prezidenta Baracka Obamy, který v roce 2009 ocenil její odvalu a úsilí o nezávislou žurnalistiku. V letech 2008-2012 získala Sánchezová i její blog mnoho ocenění, mezi nimi i zařazení do žebříčku 100 nejvlivnějších lidí planety, který pravidelně vydává magazín *Time*. Žádné z ocenění si ale Sánchezová nemohla nikdy přebrat osobně. Za posledních šest let si celkem dvacetkrát žádala o povolení vycestovat, ani jednou jí však nebylo schváleno. Kromě toho byla v říjnu loňského roku i se svým manželem na jeden den zatčena²⁵. Přesto se neustále snažila vyvíjet tlak na kubánské soudní instance, v čemž jí pomáhali její přátelé na Kubě i v zahraničí a kromě nich se za ni postavily i různé mezinárodní organizace zabývající se problematikou lidských práv. V únoru letošního roku se jí tato snaha vyplatila a Yoani

²⁵ Zatčení proběhlo během jejich cesty k veřejnému soudu s Ángelem Carromerem – řidičem vozu, ve kterém zemřel známý kubánský disident Oswaldo Payá. Vina za jeho smrt byla přičítána kubánské vládě [Yoani, 2013].

Sánchezová konečně dostala povolení k vycestování, za což vděčila také novele migračního zákona. Její první evropskou zastávkou byla Praha, kde byla hostem mezinárodního festivalu dokumentárních filmů o lidských právech *Jeden svět*. Během své cesty chce Sánchezová navštívit dalších 80 zemí [Yoani, 2013; Rejchová, 2013].

3.8.1.2 Disidenti/blogeři – případová studie 2: Guillermo Fariñas Hernández

Guillermo Fariñas Hernández, známý také pouze jako Guillermo Fariñas nebo „Coco“, se narodil 3. února 1962 v Santa Claře na Kubě. Po studiu na vojenské škole v Havaně se účastnil bojové mise v Angole na konci 70. let jako člen revolučních ozbrojených sil. Ačkoli začínal jako zastánce revoluce a byl členem komunistické strany, v roce 1980 přešel k opozici. V roce 1981 odjel do města Tambov v bývalém Sovětského svazu, aby zde pokračoval ve studiích. Zde došlo k incidentu, ve kterém byl v prostorách ubytoven studentů kvůli nedbalosti vojínů vypuštěn nervový plyn, který Fariñasovi způsobil zdravotní následky v podobě epilepsie. Kvůli nemoci pak nemohl pokračovat ve vojenské kariéře a začal se studiem psychologie. Poté několik let působil jako klinický psycholog v různých kubánských provinciích. V roce 1993 pracoval v pediatrické nemocnici Pedra Borrás v Havaně, kde před zahraničními novináři veřejně žádal Fidela Castra, aby splnil svůj opakovaný slib, týkající se rekonstrukce této nemocnice. Za tento veřejný názor byl svými spolupracovníky sice jmenován generálním tajemníkem Unie zdravotnických pracovníků (Sindicato de Trabajadores de la Salud), zároveň si však znepřátelil vládu. V roce 1995 Fariñas veřejně upozornil na korupční jednání, kterého se dopustil tehdejší ředitel nemocnice, když zpronevěřil finance z Evropské unie. Ihned poté byl Fariñas zatčen a následující rok a půl strávil ve vězení [Fariñas Hernández, 2010; Illmer, 2010].

Guillermo Fariñas je také novinářem, blogerem a zakladatelem nezávislé kubánské tiskové agentury *Cubanacán Press*. Na blogu této agentury *Foro Cubanacán Press*²⁶ publikuje se svými spolupracovníky pravidelné příspěvky, karikatury a komentáře přímo z centra Havany. Známým se stal i pro časté držení hladovek, kterými se snažil protestovat proti kubánskému režimu. V roce 2006 to byla sedmiměsíční hladovka, která měla upozornit na nedostatečnou možnost přístupu

²⁶ *Foro Cubanacán Press: opiniones desde el centro de la isla* [online]. Wordpress.com [cit. 2013-04-14]. Dostupný z: <http://forocubanacanpress.wordpress.com/>.

k internetu a jeho cenzuře na Kubě a kterou musel ukončit kvůli špatnému zdravotnímu stavu. V roce 2010 pak hladovka na protest proti smrti disidenta Orlanda Zapaty Tamayi, v rámci které požadoval propuštění několika desítek disidentů. Během tohoto protestu musel být neustále pod dohledem lékařů, protože jeho zdraví se výrazně zhoršilo. Právě v roce 2010 mu bylo uděleno prestižní ocenění Evropského parlamentu - Sacharovova cena za svobodu myšlení. Fariñas však nedostal povolení vycestovat ze země, aby si ji mohl převzít.

V rámci svých protestů se Fariñas zúčastnil 23 hladovek (poslední v roce 2012) a strávil celkem 11 let ve vězení. Ačkoli se těší velké pozornosti mezinárodních médií a organizací bojujících za lidská práva, kubánská vláda ho označuje za podplaceného agenta Spojených států a odmítá brát jeho protesty v potaz [Fariñas Hernández, 2010; Illmer, 2010]. Faktem však zůstává, že Guillermo Fariñas je nepřehlédnutelnou postavou kubánského disentu, která neúnavně bojuje proti režimu a upozorňuje na jeho nedostatky.

4 Veřejné knihovny na Kubě

4.1 Rozvoj knihovnické oblasti na Kubě – období kolonialismu (1492-1898)

Kuba byla již od svého objevení v roce 1492 španělskou kolonií a zůstala jí po téměř dalších 400 let. Soužití španělských dobyvatelů a původních obyvatel nebylo jednoduché. Španělé také nejevili jakýkoli zájem na vzdělávání domorodců a dá se říci, že až do první poloviny 16. století bylo obyvatelstvo na ostrově téměř zcela negramotné [Grandal Pérez, 2006, s. 4]. Situace se začala pomalu měnit až se stále se vzrůstající rolí církve, jež měla na počátku 16. století velký vliv ve všech sférách společnosti. Dominikáni, františkáni a jezuité se podíleli na centralizaci vzdělávání a později dohlíželi i na tisk knih. Církev zároveň iniciovala vznik prvních knihoven, které však byly soukromého rázu. Skromné fondy těchto sbírek tvořily z velké části zahraniční (především španělské) knihy a knihy v latině, téměř všechny s náboženskou tematikou. Můžeme říci, že v 16. a 17. století se knihovnické aktivity na ostrově jinak nerozvíjely [García Puertas, 2005, s. 4; Pérez-Matos, 2010a, s. 214].

18. století přineslo na Kubě zlepšení ekonomických poměrů, především díky vzrůstajícímu cukrovarnickému průmyslu. Zároveň s tím se postupně zvyšoval počet vzdělávacích institucí řízených církví. Např. v roce 1722 byl založen Seminář svatého Bazila Velikého v Santiagu de Cuba (Seminario de San Basilio de Magno en Santiago de Cuba). Ten nabízel vzdělání pro kněží, kteří ho pak mohli předávat místním kriolským²⁷ oligarchům [Grandal Pérez, 2006, s. 4].

Pro rozvoj knihovnické oblasti byl důležitý rok 1720, kdy byl na Kubě poprvé představen knihtisk. Bylo to téměř 300 let od jeho vynálezu a dokonce až 185 let poté, co byl představen v Mexiku. Prvním kubánským tiskem byl Ceník poplatků za léky (Tarifa general de los precios de medicinas), který měl 28 stran a byl vytištěn v tiskárně Carlose Habrého v Havaně. Jeho reprodukce je dnes k nalezení v Kubánské národní knihovně [García Puertas, 2005, s. 2].

I na Kubě se v 18. století projeví myšlenky osvícenství a později i francouzské revoluce. To bylo patrné i na vládě Karla III., jenž vládl Španělsku v letech 1759-1788

²⁷ Za krioly (criollos) byli na Kubě považováni potomci ze smíšených vztahů Španělů a domorodců, narození již na ostrově.

a který uplatňoval vládu tzv. osvícenského absolutismu. Navzdory tomu však tento způsob vlády posílil ekonomiku ostrova a zvýšil úroveň vzdělání obyvatelstva, také díky nově se prosazující společenské vrstvě obyvatel, buržoazii.

Nejvýznamnější organizace této doby, které měly vliv na oblast vzdělávání a knihovnictví, byly Seminář svatého Karla a svatého Ambrože (Seminario de San Carlos y San Ambrosio) založený roku 1773 a Ekonomická společnost přátel země (Sociedad Económica de Amigos del País, dále jen SEAP), která vznikla roku 1792. Seminář svatého Karla a svatého Ambrože sloužil především pro vzdělávání na vysokoškolské úrovni. Zájemci se zde mohli učit náboženství, filozofii a literaturu. Z hlediska knihovnického však byla mnohem významnější společnost SEAP. Ta vznikla po anglosaském vzoru, který byl ve své době rozšířen po celé Evropě a byl důsledkem průmyslové revoluce a francouzského osvícenství. Její členové, jimiž byli vzdělaní obchodníci a příslušníci buržoazie, měli za úkol šířit myšlenky osvícenství a reagovat na nezbytné a potřebné změny společenského života v 18. století. A právě díky této společnosti vznikla na Kubě **první** veřejná knihovna – **Veřejná knihovna SEAP** (Biblioteca Pública de SEAP). Ta byla otevřena 11. července 1793 a disponovala fondem o 1402 svazcích. Zpočátku sloužila pouze členům SEAPu, v roce 1794 ale prezident společnosti, generál Luis de las Casas, učinil z této knihovny veřejnou instituci dostupnou každému, kdo projeví o její služby zájem. Ačkoli spadala knihovna pod SEAP, na jejím řízení se podílela i církev. Její fondy se rychle rozrůstaly a několikrát musela být přestěhována. K roku 1882 knihovna uskladňovala 21 078 svazků, v roce 1899 to bylo již 41 487 svazků [Grandal Pérez, 2006, s. 6; Viciado Valdés, 2006a, s. 2-3].

Další veřejnou knihovnou na Kubě byla **Veřejná knihovna v Matanzas** (Biblioteca Pública de Matanzas). Okolnosti jejího vzniku 8. února 1835 byly podobné jako u Veřejné knihovny SEAP – podílely se na něm prominentní a vzdělané osobnosti své doby. Ty se také zasloužily o to, že již při otevření byla knihovna přístupná všem bez rozdílu. Již 19. února, tedy 11 dní po svém otevření, však byla knihovna zavřena, a to na popud generála Miguela Tacóna, který působil jako vrchní velitel v Matanzas. Tacón byl znepokojen tím, že knihovna vznikla bez souhlasu jeho vlády a španělského dvora. 12. března knihovna znovu otevřela. Její fondy však byly omezené, k roku 1841 činily pouhých 160 svazků. Oblast Matanzas pak byla zasažena mocenskými boji a válkou, což znemožnilo další rozvoj knihovny a způsobilo její opětovné zavření. Úplného

znovuotevření se dočkala v roce 1898 za podpory guvernéra Eduarda Díaze a bibliografa Carlose Manuela Trellese y Bovina. Právě druhý jmenovaný přispěl k tomu, že knihovna rozšířila své služby a k roku 1899 bylo v její sbírce již 12 400 svazků [Viciado Valdés, 2006a, s. 4].

Poslední veřejnou knihovnou této doby byla **Veřejná knihovna v Santiagu de Cuba** (Biblioteca Pública de Santiago de Cuba), která byla otevřena v roce 1899, tedy na konci koloniálního období. Byla to přechodná doba, která byla předzvěstí následující americké intervence. V tomto období panovaly v kruzích vědců a knihovníků obavy o případnou ztrátu kubánského kulturního dědictví a tak vznikl nápad na založení muzea, které by bylo spojené s knihovnou. Veřejná knihovna v Santiagu de Cuba byla otevřena 12. února 1899 a jejím ředitelem byl José Boffil, který v této funkci setrval do roku 1927. Knihovna se po jeho smrti přestěhovala do nové budovy a byla přejmenována na Obecní knihovnu Elvíry Cape (Biblioteca Municipal de Elvíra Cape), podle Boffilovy manželky, která vznik nové budovy iniciovala [Viciado Valdés, 2006a, s. 5].

Kromě prvních veřejných knihoven vznikaly v 19. století na území Kuby i knihovny při různých institucích a školách. Mezi tyto knihovny patřily:

- Knihovna Havanského lycea (Biblioteca del Liceo de la Habana, 1844)
- Knihovna odborných škol (Biblioteca de las Escuelas Profesionales, 1855)
- Knihovna střední školy v San Anacleto (Biblioteca del Colegio de Segunda Enseñanza San Anacleto, 1871)
- Knihovna Sdružení volného obchodu (Biblioteca de la Asociación y Dependientes del Comercio, 1885).

Tyto knihovny sice nesloužily široké veřejnosti, nicméně pro své uživatele z řad členů společností a škol měly nezpochybnitelný význam [García Puertas, 2005, s. 5]. Kromě toho vznikl na Kubě v roce 1840 první státní archiv, který byl ve své době teprve pátým archivem v Latinské Americe.

4.2 Veřejné knihovny na Kubě v období republiky (1901-1958)

Počátek 19. století znamenal pro Kubu přechod od jedné koloniální vlády ke druhé, tentokrát americké. Vedení země bylo po dalších téměř 60 let pod vlivem

Spojených států. I přesto bylo však toto období z knihovnického hlediska významné pro jeho rozvoj. V roce 1901 byla totiž v Havaně založena Kubánská národní knihovna, která měla statut nezávislé knihovny. Jejím prvním ředitelem byl Domingo Figarola Caneda. Knihovna však měla po čase problémy s pokrytím základních služeb a potřeb, jako byla např. katalogizace či nákup dostatečného množství literatury, především kvůli nedostatku financí a personálu. V roce 1911 vznikla se souhlasem tehdejšího prezidenta Josého Miguela Gómeze Vrchní knihovnická rada (Consejo Superior de Bibliotecas), která vydala nová doporučení týkající se veřejných městských, školních a institucionálních knihoven. Tato doporučení se týkala především nákupu knih a rozšiřování sbírek. Mezi nimi bychom našli i takové, které zakazovalo veřejným knihovnám poskytovat absenční výpůjčku osobám mladším 14ti let. Další činnost této rady ovšem nebyla zdokumentována [García Puertas, 2005, s. 7].

Rozvoj knihoven nebyl v tomto období nijak podporován státem a neměl oporu ani v zákoně. V roce 1934 existovalo v zemi zhruba 36 veřejných knihoven na tehdejších šest milionů obyvatel. Dalším problémem byl nedostatek profesionálních pracovníků knihoven. Pokusy o založení samostatných knihovnických oborů na univerzitách v Havaně ve 20. letech 20. století nebyly zrealizovány. První knihovnické kurzy začala pořádat až soukromá instituce s názvem *Lyceum Lawn Tennis Club* v Havaně, která byla založena ženami ze střední třídy. Ty od roku 1936 v rámci klubu realizovaly krátkodobé knihovnické kurzy. Kromě tohoto kurzu probíhal i tzv. Projekt Cosmeho de la Torrienteho, jehož realizátoři si brali za příklad evropskou tradici knihovnické výuky, která byla rozvíjena především ve Francii. V rámci tohoto projektu byly vyučovány základní principy knihovnictví jako katalogizace, klasifikace, základy knihovnických služeb, ale i literatura, dějiny, typografie či vázání knih. Právě ve 30. letech začal být na Kubě poprvé kladen důraz na knihovnu jako na šířitelku znalostí a národní kultury. V rámci zveřejnění nové ústavy v roce 1940 bylo vydáno nařízení, které každé obci ukládalo založení alespoň jedné veřejné knihovny [Setién Quesada, 2002, s. 34]. I to byl důvod, proč byl schválen vznik Kubánské knihovnické asociace (Asociación Bibliotecaria Cubana, 1948). V roce 1946 také při Havanské univerzitě vznikly letní knihovnické kurzy. O čtyři roky později, v roce 1950, pak vznikly hned dvě knihovnické školy – Kubánská škola knihovníků (Escuela Cubana de Bibliotecarios) spadající pod SEAP a Knihovnická škola (Escuela de Bibliotecarios) při Havanské univerzitě [García Puertas, 2005, s. 8–9; Pérez-Matos, 2010a, s. 219].

Povědomí o nutnosti profesionálního knihovnického vzdělání v 50. letech zesílilo, v roce 1952 bylo podpořeno vznikem Národní asociace knihovních profesionálů (Asociación Nacional de Profesionales de Bibliotecas), jež se v květnu 1955 transformovala v Národní sdružení univerzitních knihovníků (Colegio Nacional de Bibliotecarios Universitarios. Na Kubě se také začaly pořádat první knihovnické konference a události. Ve dnech 15.-18. dubna to byly První kubánské knihovnické dny (Primeras Jornadas Bibliotecológicas Cubanas) v Havaně. Hlavním tématem byla knihovna, knihovník a společnost a vzájemné vztahy mezi nimi. Dále se zde řešily otázky profesního knihovnického vzdělávání, náplně tohoto studia nebo nutnost vzniku národních pravidel pro katalogizaci a třídění [García Puertas, 2005, s. 10].

Velkým problémem knihoven byl fakt, že jejich existence nebyla uzákoněna a zároveň se jim nedostávalo ani finanční podpory od státu. Situace se částečně změnila v roce 1954, kdy byla Zákonem č. 1810/1954 založena Organizace mobilních a lidových knihoven (Organización de Bibliotecas Ambulantes y Populares, dále jen ONBAP), která měla mít nově na starosti organizaci veřejných knihoven v zemi. Oficiálně byl této organizaci přidělen rozpočet ve výši 40 % výtěžku z fondu určeného pro kulturu. V prvním roce však knihovny obdržely pouze 20 % slíbené částky a v praxi tato podpora zaostávala [Viciedo Valdés, 2006a, s. 8]. Těsně před revolucí, v roce 1958, vzniklo na Kubě v rámci organizace ONBAP přes 20 nových veřejných knihoven. Až na pár výjimek však kvůli nízkému rozpočtu, stále trvajícím nedostatku vyškolených pracovníků, nevyhovujícím prostorám a technickému zázemí nemohly poskytovat své služby v plné šíři a odpovídající kvalitě. Situace se měla změnit až s nástupem revoluce.

4.3 Porevoluční období - 1959-1991

Revoluce v roce 1959 s sebou přinesla řadu politických, ekonomických a sociálních změn. Ať už jsou ovšem dnes hodnoceny negativně či pozitivně, z hlediska rozvoje gramotnosti, vzdělání a s tím souvisejícího rozvoje knihovnické oblasti a knihoven obecně měly nepochybně pozitivní dopad.

Již v prvních letech revoluce vznikala nová legislativa týkající se kultury, např. Zákon č. 684 z 23. prosince 1959, který normalizoval povolání knihovníků a pomocných informačních pracovníků a snažil se zlepšit povědomí společnosti o knihovnické profesi,

na kterou mělo být pohlíženo stejně jako na jiné odborné zaměstnání. Velkými změnami prošel i národní vzdělávací systém. V roce 1961 byla zahájena Kampaň pro podporu čtení a psaní, ve které bylo počítáno se zásadní rolí knihoven při podpoře čtení. V lednu toho roku byl také schválen vznik **Sítě veřejných knihoven** (Red de Bibliotecas Públicas), která vycházela z již dříve založené organizace ONBAP²⁸. Síť veřejných knihoven spadala pod Národní radu pro kulturu (Consejo Nacional de Cultura), pod kterou vzniklo i nově zřízené Národní knihovnické vedení (Dirección Nacional de Bibliotecas). V tomto vedení byli sdruženi specialisté z Kubánské národní knihovny v čele s její novou ředitelkou Maríou Teresou Freyre, jež byla jednou z nejvýznamnějších knihovnických osobností své doby. Úkolem Národního knihovnického vedení byla metodologická a administrativní příprava pracovníků nové sítě knihoven.

Také fondy veřejných knihoven se postupně rozrůstaly. Důvodem byla zejména úzká spolupráce se Sovětským svazem na poli vědy i kultury. Kubánské knihovny měly možnost získávat dokumenty díky mezinárodní výměně publikací. K nárůstu fondů a plynulejší akvizici veřejných knihoven přispěl i vznik Národních kubánských tiskáren (Imprenta Nacional de Cuba, 1960) a později Kubánského institutu knihy (Instituto Cubano del libro, 1967) a sítě jeho knihkupectví. V 60. letech také vznikaly nové školy a kurzy pro budoucí zaměstnance knihoven, např. Národní škola pro odborné pracovníky knihoven (Escuela Nacional de Técnicos de Bibliotecas) nebo Škola knihovnické kvalifikace (Escuela de Capacitación Bibliotecaria). Právě druhá jmenovaná škola se stala jednou ze zakládajících institucí Systému veřejných knihoven (Sistema de Bibliotecas Públicas), společně s Národním knihovnickým vedením a Sítí veřejných knihoven. Vznik tohoto systému iniciovala již dříve zmíněná ředitelka Kubánské národní knihovny María Teresa Freyre. A právě díky ní se začalo jednat i o změně role veřejných knihoven jakožto institucí, které mají své uživatele přilákat na různorodé služby či kulturní programy a nemají sloužit pouze jako místo, kam si lidé chodí půjčovat knihy. S trochou nadsázky můžeme říci, že byla María Teresa Freyre průkopnicí kubánského knihovnického marketingu [Pérez-Matos, 2010a, s. 221; Viciado Valdés, 2006b, s. 14-17].

Důležitou roli hrála také Národní kubánská knihovna, jež byla neoficiálně hlavní institucí, podle které se metodologicky řídily ostatní veřejné knihovny. Ta pak byla

²⁸ Organizace ONBAP zanikla v roce 1960 [Viciado Valdés, 2006b, s. 14].

Zákonem č. 3387 ze 17. května 1964 pověřena jako řídicí orgán kubánských veřejných knihoven. Kromě toho měla nově díky tomuto zákonu obdržet pět exemplářů od každé publikované knihy.

V roce 1967 vystřídal Marii Teresu Freyre na postu ředitele Kubánské národní knihovny Sidroc Ramos, který na něm setrval do roku 1973. Toto období bylo charakteristické velkým rozvojem Systému veřejných knihoven, na němž se Ramos podílel. Zároveň byla podporována kampaň pro rozšíření knihoven do vzdálenějších a venkovských oblastí, k čemuž sloužily tzv. bibliobusy neboli pojízdné knihovny. K rozvoji knihovnictví a knihoven v 70. letech přispělo i členství Kuby v RVHP. To umožnilo rozšíření mezinárodní výměny publikací stejně tak jako další vzdělávání knihovníků, kteří si zvyšovali kvalifikaci v rámci zemí Socialistického svazu, např. v Polsku, Československu nebo Bulharsku. Zvýšil se také počet veřejných knihoven, kterých bylo v roce 1975 více než 120, v roce 1980 se jejich počet blížil ke 200 [Vicedo Valdés, 2006b, s. 20-23].

Kubánská knihovnická obec se během osmdesátých let snažila zapojit do mezinárodního kontextu, což se jí podařilo v roce 1986, kdy se Kubánská knihovnická asociace stala členem Mezinárodní asociace knihovnických organizací a institucí (International Federation of Library Associations and Institutions, dále jen IFLA). Odborníci z řad kubánských informačních pracovníků tak měli možnost zúčastnit se mezinárodních konferencí a čerpat zkušenosti od svých zahraničních kolegů [Vicedo Valdés, 2006b, s. 26]. Obecně však byla 80. léta na Kubě více zaměřena na informatizaci společnosti a automatickou výměnu informací (viz Kap. 3.2), velké knihovny se pak soustředily na rešeršní služby, ke kterým mohly využívat i zahraniční databáze, jež jim byly přístupné díky spolupráci se Sovětským svazem. Důležitou událostí konce 80. let bylo založení Národní vědecko-technické knihovny (Biblioteca Nacional de Ciencia y Tecnología) v roce 1988. Ta sloužila jako jedno z významných výzkumných středisek pro vědce a odborníky z celé země. V tom samém roce se také na Kubě konal první kongres INFO, jeden z nejvýznamnějších kubánských kongresů, týkajících se knihovnictví a informační vědy [Pérez-Matos, 2010a, s. 222].

4.4 Kubánské knihovny po rozpadu Sovětského svazu

Rozpad Sovětského svazu na konci roku 1991 ovlivnil téměř všechny sféry života na Kubě. Následující hospodářská krize a vyhlášení tzv. zvláštního období (viz. Kap. 1.5) mělo vliv i na provoz informačních institucí a knihoven. Ty neměly téměř žádný rozpočet na nákup nových dokumentů a byly odkázané na výměnu či dary od soukromých osob a ze zahraničí. Kubánští knihovníci a informační pracovníci navíc často přišli o cenné metodické rady a technologie, které ke své práci potřebovali.

Pokud jde o počet knihoven, v roce 1994 bylo na Kubě evidováno 369 veřejných knihoven, z toho 13 provinčních, 155 městských a 201 poboček rozšířených v okrajových a venkovských oblastech, kde spolu se školami, nemocnicemi a obchody tvořily základ společenského života [Guerra Pensado, 1994]. Proti roku 1980 se jednalo o nárůst téměř 200 knihoven.

Důležitou událostí první poloviny 90. let byla 60. konference IFLA, která probíhala v Havaně ve dnech 21. –27. srpna 1994. Byla významná hlavně tím, že se jednalo o první konferenci této společnosti, konanou v Latinské Americe. V programu této konference se objevilo několik významných příspěvků, týkajících se veřejných knihoven na Kubě. Byly zde nastíněny nové role veřejných knihoven, jejichž zaměstnanci se i přes stísněnou ekonomickou situaci snažili udržet jejich služby na odpovídající úrovni. Z příspěvků, které byly na konferenci představeny, určitě stojí za zmínku ty, jež se týkaly např. služeb a plánů, na které se měly veřejné knihovny zaměřovat při práci s žáky základních škol. Mezi ty patřilo zvýšení počtu absenčních výpůjček, podpora pěstování čtenářských návyků a organizování hromadných návštěv knihovny, jakýchsi povinných exkurzí [International, 1996]. Další rozvíjenou oblastí v tomto období, na kterou byl kladen velký důraz, byly služby pro dětské čtenáře, jež byly ve veřejných knihovnách vždy přítomné. Kromě základních dovedností jako je čtení, psaní a počítání se děti v tzv. dětských sálech mohly zúčastnit videoprojekcí či předčítání. Nově se měly tyto služby rozšířit i o možnost dalších volnočasových aktivit [Guerra Pensado, 1994].

Hospodářská situace na Kubě se začala pomalu zlepšovat až ve druhé polovině 90. let. Nejspíše nebude překvapením, že do té doby nebylo veřejným knihovnám věnováno moc pozornosti ani prostředků. Situace se začala měnit až po roce 2000.

4.5 Stav kubánských knihoven po roce 2000 – pozornost mezinárodních organizací

Po roce 2000 se kubánské knihovny začaly těšit velké pozornosti mezinárodních knihovnických organizací, jakou je např. IFLA. Ta se v roce 2001 zaměřila na překážky, jež bránily plnému rozvoji knihoven a informačních institucí v zemi a které byly částečně spojeny jak s americkým embargem, tak s cenzurou, jež na ostrově panuje. Na II. Radě IFLA (II. IFLA Council), která se shromáždila 24. srpna 2001 v americkém Bostonu, byla přijata tzv. Kubánská rezoluce. V rámci této rezoluce IFLA vydala formální vyjádření k několika zásadním problémům, kterými byly:

- překážky při dovozu informačních materiálů na Kubu, ačkoli jsou tyto oficiálně z embarga vyjmuty
- nepřímé zásahy při přístupu k informacím v kubánských knihovnách, způsobené nedostatečně rozvinutou infrastrukturou v zemi (telekomunikace, elektřina,...)
- nedostatečná možnost interakce kubánských a zahraničních (zejména amerických) profesionálů z oboru, způsobená restrikcemi při vycestování z Kuby a cestách na Kubu.

V rámci této problematiky převzala IFLA zodpovědnost za následující úkoly:

- vyvíjet tlak na americkou vládu, aby upustila od některých aspektů svého embarga a podpořila vzájemnou interakci kubánských a amerických knihovnických profesionálů a aby umožnila lepší přístup k informacím
- vyvíjet tlak na kubánskou vládu, aby odstranila překážky při přístupu k informacím v rámci své politiky (viz cenzura internetu)
- podporu a monitorování kubánské knihovnické komunity při zajišťování volného přístupu k tištěným i elektronickým materiálům, včetně těch dostupných přes internet; toto se týkalo zejména Kubánské knihovnické asociace (Asociación Cubana de Bibliotecarios, ASCUBI)
- přesvědčit americkou vládu, aby napomohla šíření informačních materiálů na Kubě, a to nejen mezi nezávislými a nevládními organizacemi, ale zejména mezi veřejnými kubánskými knihovnami [Shimmon, 2001].

4.5.1 Výroční zprávy IFLA 2005-2010

IFLA a její podřízená část, komise pro Svobodu přístupu k informacím a svobodu vyjádření (Freedom of Access to Information and Freedom of Expression, dále jen FAIFE), od roku 2001 pravidelně do svých výročních zpráv²⁹ zařazuje jako respondenty právě kubánské knihovny či knihovnické organizace³⁰. Tyto zprávy vycházejí zhruba každé dva roky a při výzkumu v jednotlivých zemích se zabývají pokaždé stejnými faktory, kterými konkrétně na Kubě v roce 2005 a 2007 byly:

- počet veřejných knihoven v zemi
- počet internetových stanic dostupných z knihoven
- ochrana soukromí uživatelů knihoven
- nahlášené porušování duchovní svobody v předchozích dvou letech
- ženy a svoboda přístupu k informacím
- stav přijetí mezinárodních dohod, týkajících se internetu a knihoven.

Kubánské knihovny jsou zároveň zapojeny v projektu, který má za cíl informovat o HIV/AIDS a pomocí osvěty se pokusit předejít jeho zbytečnému šíření [Seidelin, 2005, s. 117–119]. Ve výroční zprávě z roku 2010 přibýly další sledované faktory:

- finanční bariéry knihoven
- problematika autorských práv/copyrightu
- otevřený přístup (open access)
- postižení občané a senioři a svoboda přístupu k informacím
- knihovny jako poskytovatelé všeobecného základního vzdělání
- knihovny a udržitelnost životního prostředí [International, 2010].

²⁹ Vzhledem k ucelenosti některých statistických údajů, které jsou jinak těžko (popř. nejsou vůbec) dohledatelné na webových stránkách jednotlivých kubánských institucí, bych ráda tyto prameny v následujícím textu použila

³⁰ Výjimkou byl rok 2001, kdy se Kuba výzkumu nezúčastnila.

4.5.1.1 Výsledky výzkumu IFLA

Podle dat výročních zpráv IFLA se počet **veřejných knihoven** na Kubě mezi lety 2005 a 2010 nezvýšil, naopak se snižoval. Hojně podporován byl však vznik výzkumných knihoven, které založila a spravovala vláda.

Zaměření knihovny	2005	2007	2010
Veřejné knihovny	412	405	407
Univerzitní výzkumné knihovny	--	85	85
Výzkumné knihovny založené vládou	31	42	202

Tab. 1 Vývoj počtu knihoven na Kubě 2005-2010

Zdroj: Seidelin, 2005; Bothma, 2007; International, 2010

Kromě toho existuje na Kubě velký počet školních knihoven – v roce 2010 jich bylo 5124 (proti 4341 v roce 2007).

Pokud jde o přístup k **internetu v knihovnách**, v letech 2007 i 2010 jej umožňovalo 61–80 % školních knihoven a 81–100 % univerzitních a vládních výzkumných knihoven. U veřejných knihoven bylo stabilně toto číslo menší než 20 %. Přístup k internetu je v knihovnách zdarma, pouze Kubánská národní knihovna, nyní působící pod oficiálním názvem Kubánská národní knihovna José Martího (Biblioteca Nacional de Cuba “José Martí”), si účtuje poplatek 0,05 dolaru za hodinu. Nevýhodou tohoto připojení je jeho nízká rychlost, která je ovšem běžná na celém ostrově. Některé e-maily i činnost uživatelů jsou pak také monitorovány (viz Kap. 3.8), zejména v univerzitních knihovnách. Veřejné knihovny pak podle odpovědi respondentů žádný filtrovací ani monitorující software nepoužívají [Seidelin, 2005, s. 116-117; Bothma, 2007, s. 134; International, 2010].

Respondenti také v letech 2005-2010 nezaznamenali žádné **narušování duchovní svobody a svobody vyjadřování** v rámci knihoven. Nicméně perzekuci se nevyhnuly tzv. nezávislé knihovny a jejich pracovníci, o kterých se ještě zmíním v následujících kapitolách.

Podpora **gramotnosti** u **žen**, stejně jako jejich **svoboda přístupu k informacím**, není v kubánských knihovnách řešena. Vzhledem k téměř 100% gramotnosti na Kubě to totiž není třeba, ženám taktéž není upírán přístup k informačním zdrojům. Nicméně existují některé speciální programy, ve kterých knihovny napomáhají ženám v lepším porozumění a přístupu k informacím, týkajícím se hospodářství, sociální problematice či zdravotnictví [International, 2010].

Veřejné knihovny na Kubě jsou také zapojeny do programu, který má za úkol **zvýšit povědomí o HIV/AIDS**. Tato kampaň spadá pod oficiální národní program Ministerstva pro veřejné zdraví. Každý uživatel, jehož se tato problematika nějakým způsobem týká, se může bez obav obrátit na zaměstnance knihoven, kteří mu pomohou. Speciální programy a dokumentaci lze najít také v místní síti Infomed [Bothma, 2007, s. 135].

Kubánské knihovny realizují také speciální programy, které podporují přístup k informacím pro **zdravotně postižené uživatele**. Již od roku 1980 probíhala kampaň pod záštitou Knihovny Ministerstva kultury, která se snažila začlenit do provozu veřejných knihoven čtenáře s poruchou zraku. Od té doby došlo k velkému nárůstu publikací vydávaných v Braillově písmu. Kubánská národní knihovna José Martího také disponuje čítárnou pro zrakově postižené a má k dispozici speciálně upravené počítače, jež jsou těmto uživatelům přístupné zdarma [International, 2010].

Veřejné knihovny na Kubě slouží také jako poskytovatelé **všeobecného základního vzdělání**. Vzdělávací systém je na Kubě velmi dobře propracovaný a vzdělání je poskytováno zdarma. Všechny knihovny na Kubě nabízejí specializované dětské oddělení a pořádají čtenářské a výukové kroužky ve spolupráci s místními školami.

Zajímavá je pak situace týkající se přijetí mezinárodních dohod o internetu a knihovnách. **Manifest IFLA** o přístupu k internetu (The IFLA Internet Manifesto), vydaný v roce 2002 a pojednávající o problematice svobodného přístupu k informacím prostřednictvím internetu, byl kubánskými knihovnami přijat již po svém publikování. Na druhou stranu **Glasgowská deklarace** o knihovnách, internetových službách a intelektuální svobodě (The Glasgow Declaration on Libraries, Internet Services and Intellectual Freedom), jež se zabývá problematikou základních lidských práv ke svobodnému vyjadřování a přístupu k informacím, nebyla dodnes knihovnickou

komunitou na Kubě oficiálně přijata. Podle výroční zprávy IFLA z roku 2010 se přijetí tohoto dokumentu neplánovalo ani v rozmezí následujících dvou let. Naopak **Manifest IFLA o transparentnosti, řádné vládě a nezkorumpovanosti**, který počítá s rolí knihoven jakožto s institucí, jež na tuto problematiku také dohlíží, přijat na Kubě nebyl. Podle odpovědí z roku 2010 však jeho přijetí bylo v následujících dvou letech plánováno [International, 2010].

4.6 Knihovnická legislativa v novém tisíciletí

Knihovnické legislativě nebylo ve 20. století věnováno moc pozornosti. Většina zákonů publikovaných mezi lety 1901–1999 se týkala povinného výtisku či národní knihovny, velká část jich skončila pouze ve fázi návrhu. Zlom přinesl rok 2010, kdy vstoupil v platnost **Zákon č. 271 O knihovnách Kubánské republiky**³¹ (Decreto-Ley No. 271 De las Bibliotecas de la República de Cuba). Ten byl schválen 22. června 2010 a podle Nurií Esther Pérez-Matos, vědecké pracovnice z Kubánské národní knihovny José Martího, představoval tento dokument „historický okamžik v knihovnické činnosti“. Nový zákon, který by normalizoval knihovnickou činnost na Kubě vznikl podle Pérez-Matos především kvůli nové roli Kubánské národní knihovny José Martího a Národního systému veřejných knihoven (Sistema Nacional de Bibliotecas Públicas), kvůli rozvoji široké sítě knihoven a také kvůli nedostatečné právní regulaci, která by činnost těchto knihoven kontrolovala. Na Kubě byl tedy konečně přijat zákon, který bude organizovat činnost jednotlivých knihoven a posílí jejich roli ve společnosti.

Zákon č. 271 pojednává o funkci knihoven, rozsahu jejich služeb, pracovnících knihoven a jejich povinnostech, právech čtenářů, samostatná část je pak věnována Kubánské národní knihovně José Martího a jejím funkcím. Zároveň zřizuje Koordinační skupinu pro spolupráci (Grupo Coordinador de Trabajo Cooperado), jejímž úkolem je řízení politiky spojené s knihovnamy na národní úrovni [Pérez-Matos, 2010b].

³¹ Decreto Ley 271/10. De las bibliotecas de la República de Cuba. *Gaceta Oficial de la República de Cuba*. 2010, Vol. 108, no. 30, s. 873-877. Dostupné z: <http://articulos.sld.cu/cimeq/?p=4695>.

4.7 Cenzura v kubánských knihovnách

Cenzura v kubánských knihovnách oficiálně neexistuje, na rozdíl od cenzury na internetu, jež má oporu i v zákoně. Již v roce 1998 pronesl v souvislosti s tímto tématem Fidel Castro legendární výrok: „*Na Kubě neexistují zakázané knihy, pouze ty, které nemůžeme koupit kvůli nedostatku peněz*“ [Jacoby, 2002, překl. aut.]. Toto tvrzení může být částečně pravdivé, vzhledem k dlouholeté neutěšené ekonomické situaci na ostrově, která zasáhla i knihovny. Jak tomu však v zemích s diktátorským režimem často bývá, i na Kubě vždy existovali zakázaní autoři, jejichž díla se neshodovala s myšlenkami revoluce a marxismu či nějakým způsobem kritizovala tamní režim. Mezi ně patřil např. Alexandr Solženicin, George Orwell, Adam Michnik, Mario Vargas Llosa nebo Václav Havel. V roce 1997 došlo ke změně v přístupu k těmto a mnoha dalším autorům. Eliades Acosta, tehdejší ředitel Kubánské národní knihovny José Martího a bývalý člen Oddělení kultury při Ústřední komisi komunistické strany Kuby (Departamento de Cultura del Comité Central del Partido Comunista, se snažil dokázat, že na Kubě opravdu neexistují zakázané knihy. Nechal založit čtenářský Klub Minerva, jež spadal pod národní knihovnu a jehož pobočky se rozšířily do všech provincií země. Účelem tohoto klubu bylo zlepšit přístup kubánských čtenářů ke světové literatuře. Do Klubů Minerva se pro jejich členy nakupovaly knihy od již zmíněných autorů jako byl Solženicin, Orwell nebo Vargas Llosa, společně s díly od Isabel Allende, Borise Pasternaka, Carlose Fuentesese nebo Octavia Paze. Nicméně i v rámci těchto klubů docházelo ke kontrole již nakoupených knih, které byly před jejich zapůjčením čtenářům selektovány. Této cenzuře byla podrobována především díla kubánských autorů, kteří žili v exilu, jako např. Rafael Rojas, Carlos Alberto Montaner, Carmelo Mesa-Lago, Zoe Valdés nebo Guillermo Cabrera Infante [Freire Santana, 2013]. Podle oficiálních informací Ministerstva kultury je aktuálně Klubů Minerva 16, každý z nich pak disponuje sbírkou o minimálně 250-300 knihách. Kluby jsou financovány Ministerstvem kultury, Fondempro rozvoj vzdělání a kultury (Fondo de Desarrollo para la Educación y la Cultura) a dary od přátel či přímo členů klubů. [Ministerio, 2012]. Založení Klubů Minerva svým způsobem jistě přispělo k oslabení cenzury v kubánských knihovnách. Jejich problémem je ale malá kapacita a celkově malé množství. K jejich sbírkám má tedy přístup jen omezená skupina uživatelů.

Jednou z institucí, která by měla vlastnit knihy i od zakázaných kubánských autorů, je jistě Kubánská národní knihovna José Martího. Ta má jakožto správce konzervačního fondu povinnost uchovávat minimálně dvě kopie od každé publikace vydané na Kubě a publikace, kterou vydal kubánský spisovatel, ať už doma či v zahraničí. Často se však stává, že daný exemplář je k nalezení právě jen v rámci konzervačního fondu a ke čtenáři se vůbec nedostane. Zajímavá je v tomto ohledu zkušenost nezávislého novináře Orlanda Freireho Santany, který byl svědkem toho, kterak si zaměstnanec národní knihovny chtěl vypůjčit knihu od Rafaela Rojase s názvem *José Martí: objevení Kuby* (José Martí: la invención de Cuba). Knihovnice se však vrátila ze skladu bez knihy. Jako vysvětlení uvedla fakt, že tato kniha není k nalezení, protože autor v ní nelichotivě mluví o národním hrdinovi José Martím [Freire Santana, 2013]. Tato příhoda by mohla sloužit jako typický příklad neoficiální cenzury, která na ostrově panuje.

4.8 Nezávislé kubánské knihovny

Důvody uvedené v odstavcích výše, byly podnětem pro vznik tzv. nezávislých knihoven. Byl to právě výrok Fidela Castra z roku 1998 o neexistenci zakázaných knih na Kubě (viz Kap. 4.7), který přiměl Ramóna Humberta Coláse, psychologa z provincie Las Tunas a jeho ženu Bertu Mexidorovou, aby svou sbírku zhruba 800 knih přeměnili na knihovnu a zdarma je poskytli k zapůjčení svým přátelům a sousedům. Můžeme říci, že v té době se jednalo o první nezávislou knihovnu na Kubě – tedy nezávislou ve smyslu absence vládní kontroly [Jacoby, 2002]. Tato knihovna byla pojmenována po Félixu Varelovi a sídlila v bytě Coláse a Mexidorové. V roce 1999 byl založen spolek **Přátel kubánských knihoven** (Friends of Cuban Libraries), kteří se na svých webových stránkách www.friendsofcubanlibraries.org³² prezentují jako nezávislá, nestranná a nevydělečná organizace, jež se věnuje prosazování intelektuální svobody na Kubě. Momentálně toto hnutí vede Robert Kent, knihovník z Newyorské veřejné knihovny. Nezávislé knihovny, kterých je aktuálně zhruba 200, fungují v bytech a domácnostech jejich členů po celém ostrově. Provozují je skupiny učitelů, novinářů, členů opozice či

³² Tyto stránky slouží také jako užitečný rozcestník při vyhledávání ostatních kubánských nezávislých organizací, webů a blogů.

např. duchovních. Členové organizace také pořádají necenzurované debaty, semináře a různorodé programy či literární soutěže pro děti [The Friends, 2010].

Ačkoli je těchto knihoven v poměru k počtu obyvatel Kuby velice málo, jsou často terčem policejních zásahů a jejich členové bývají nezřídka perzekuováni. Knihy, které „nezávislí knihovníci“ dostávají darem ze zahraničí, jsou často zabavovány, v samotných knihovnách, jejichž seznam je uveřejněn na webových stránkách Přátel kubánských knihoven, probíhají pravidelné razie a konfiskace knih. Např. zakladatelům tohoto hnutí, Ramónovi Humberotvi Colásovi a Bertě Mexidorové, byl zabaven celý fond jejich knihovny, sami byli několikrát zadrženi a vězněni a jejich dceři nebylo umožněno studovat [Jacoby, 2002].

Pokud jde o uznání organizace Přátel kubánských knihoven, často se tito setkávají s kritikou svých amerických kolegů, kteří jim vyčítají nedostatek profesionality. Rhonda Neugebauerová, pracovnice knihovny Kalifornské univerzity, jež se zabývá knihovnictvím v Latinské Americe, podnikla již několikrát cestu na Kubu, aby zde zkoumala stav knihoven veřejných i nezávislých. Ve zprávě z jedné takové cesty se její kolega Larry Oberg velice kriticky vyjadřuje na adresu nezávislých knihoven, které podle něj nejsou vůbec knihovnamí, jež by poskytovaly knihovnické služby občanům, nýbrž pouze „prostředkem, jak vyjádřit svůj politický názor“. Terčem kritiky se staly také velice malé a neorganizované sbírky knih a fakt, že v těchto knihovnách nepracují odborně vyškolení knihovníci [Oberg, 2002, s. 104-105]. Sami členové Přátel nezávislých knihoven jsou si této kritiky vědomi a na svých webových stránkách se k ní také vyjadřují. Podle nich mají tyto kritiky pouze odvést pozornost od hlavního problému, kterým je intelektuální svoboda jakožto základní lidské právo. Argumentují tím, že ani někteří pracovníci nejvyšších knihovnických postů na Kubě či ve Spojených státech nemají vysokoškolské knihovnické vzdělání. A věří, že *„dobrovolní knihovníci bez titulu, kteří bojují proti cenzuře, jsou více „profesionální“ než knihovníci s titulem, kteří nedokáží podpořit intelektuální svobodu, což by měl být základní princip myšlení knihovníků po celém světě“* [The Friends, 2010, překl. aut.]³³.

³³ Pro zájemce o toto téma lze doporučit magisterskou práci Olgy Koprové „Nezávislé knihovny na Kubě“, obhájené na Masarykově Univerzitě v Brně v roce 2011.

5 Závěr

Tato diplomová práce se zabývá problematikou rozvoje informační politiky na Kubě. V její první části byl stručně nastíněn historický a politický vývoj země, zejména od revoluce v roce 1959, který je podle mne nezbytný pro porozumění dalším částem textu. Některé politické a společenské zvraty, jako byla kubánská revoluce, spolupráce se Sovětským svazem, jeho následný rozpad a s ním spojené hospodářské problémy na ostrově, nebo např. vyhlášení embarga ze strany Spojených států, významně ovlivnily život obyvatel na Kubě. Tyto milníky měly zároveň také přímý dopad na rozvoj kubánské informační politiky a všech oblastí, které jsou předmětem této práce.

Druhá kapitola je zaměřena na informační politiku na Kubě, rozvoj institutů a národních informačních systémů s ní spojených a snaží se zmapovat i současnou situaci. Není pochyb, že spolupráce se Sovětským svazem s sebou zprvu přinášela pozitiva – konkrétně u informační politiky měla Kuba díky němu přístup k mnoha informacím, mezinárodním informačním systémům či informačním databázím. Mohla využívat znalosti sovětských vědců a odborných pracovníků a díky nim rozvíjet oblast vlastní informační politiky. Kuba tak tedy nebyla závislá na „západních“ zemích. O to horší však byl rozpad Sovětského svazu na konci roku 1991. Neutěšená hospodářská situace, která trvala mnoho let, a s ní spojená restriktivní opatření, se dotkla snad všech obyvatel země. Stejně tak měla dopad na další vývoj informační politiky, který byl pozastaven, neboť logicky nebyl primárním zájmem vlády v takto složitém období. Nicméně Kuba začala na konci 90. let rozvíjet vlastní koncepci národní informační politiky. Jednalo se o velmi propracované plány, některé z nich však nebyly oficiálně podpořeny či schváleny vládou a kvůli tomu nakonec nebyly realizovány. Největším problémem při jejich realizaci byl nedostatek financí. Kuba však v současnosti plán Národní informační politiky má, doufejme tedy, že se mu dostane oficiální podpory a bude realizován.

Ve třetí kapitole práce je přednesen problém informatizace kubánské společnosti. Rozvoj informačních a komunikačních technologií byl na Kubě patrný zhruba od 60. let 20. století a opět byl realizován za pomoci Sovětského svazu. Díky němu neměla Kuba tak markantní zpoždění oproti Západu, ačkoli technologie zde využívané se s těmi západními srovnávat nemohly. Pár let po rozpadu Sovětského svazu začala kubánská

vláda plánovat vlastní strategie informatizace společnosti. Ty však byly omezeny kvůli již zmíněnému embargu ze strany Spojených států, které znemožňovalo získání nových technologií, které byly navíc dost drahé. Kuba se každopádně zapojila do mezinárodních programů pro informatizaci (eLac), které tuto situaci alespoň trochu zlepšují. Podobná byla situace se zavedením internetu na Kubě. Opět zde platila omezení ze strany Spojených států. Kuba sice byla připojena od roku 1996, ale toto připojení mohla využívat jen malá část jejích obyvatel z vědecké sféry. Ani dnes není situace o moc lepší – připojení k internetu je velmi pomalé a na místní poměry drahé, vlastnictví osobních počítačů či vlastního připojení je kontrolováno a omezováno vládou a na Kubě se rozrůstá počet lidí, kteří toto připojení „kupují“ na černém trhu, čímž se vystavují perzekucím ze strany státu. Lidé sice mohou využít vládou posvěcených počítačových stanic či přístupu z univerzit a pracovišť, nicméně musí počítat s cenzurou. Ta je ovšem patrná i v jiných oblastech společenského života.

Poslední kapitola práce mapuje rozvoj veřejných knihoven (a částečně i knihovnictví obecně) na Kubě. K jejich největšímu nárůstu došlo po revoluci v roce 1959 – vláda si kladla za cíl vymýtit negramotnost, což se jí podařilo. K tomuto účelu sloužily právě i veřejné knihovny, které pořádaly (a stále pořádají) např. kurzy čtení. Zajímavý může být fakt, že ačkoli byl vývoj knihoven podporován, první zákon, který reguloval jejich činnost, byl vydán až v roce 2010. A i když by měly být knihovny místem, kde platí svobodný přístup k informacím, opět se zde setkáme s cenzurou – ať už při akvizici nebo při následném půjčování. Navíc je veřejných knihoven v poměru k počtu obyvatel velice málo (ca 400 knihoven na 11 miliónů obyvatel). Jinak je ale knihovní síť na Kubě velice rozsáhlá a najdeme zde např. velké množství knihoven školních či odborných. Kubánské knihovny a jejich pracovníci se také snaží poskytovat svým uživatelům v rámci svých finančních možností ty nejlepší služby srovnatelné s těmi celosvětovými.

Informační politika jako celek byla na Kubě rozvíjena v poměrně velké míře. Z historického hlediska se rozvoj informačních a komunikačních technologií či např. národních informačních systémů na Kubě dal ve své době (zejména v 70. a 80. letech 20. století) srovnat s vývojem v zemích západní Evropy a USA. Byl však částečně limitován financemi a nedostatečným přístupem k potřebným technologiím, což bylo způsobeno jak embargem ze strany Spojených států, tak nedostatkem financí.

Stát klade velký důraz na vzdělávání, jež poskytuje zdarma³⁴, a na schopnost svých občanů pracovat s informačními technologiemi. V rámci toho pořádá množství kurzů, které jsou realizovány na univerzitách, ve specializovaných informačních střediscích či v knihovnách a často jsou poskytovány zdarma. Knihovny, zejména ty veřejné, také slouží jako jeden ze základních článků vzdělávacího systému. Jejich síť je propracovaná, často však chybí odborný personál a jejich celkový počet je vzhledem k počtu obyvatelstva malý.

Celkově největším problémem při rozvoji informační politiky na Kubě je nedostatečná komunikační infrastruktura v zemi, především velmi pomalé a drahé připojení k internetu, stejně tak jako nedostatečný rozvoj mobilních sítí. Tato situace se však pomalu zlepšuje, společně s postupným otevíráním trhu pro zahraniční firmy, zejména pokud jde o služby telefonních operátorů. Dalším problémem je kromě již zmíněného amerického embarga i cenzura a celkově špatná ekonomická situace většiny běžných občanů, kteří kvůli těmto faktorům často nejsou schopni pokrýt své základní životní potřeby, natož pak investovat do technologií.

³⁴ Počet vysokoškolsky vzdělaných lidí na Kubě je mnohdy větší, než v některých evropských zemích, gramotnost je téměř 100% [Ashby, 2001, s. 16].

6 Seznam použité literatury

1. Academia de Ciencias, República de Cuba, 2011. ¿Qué es? In: *Academia de Ciencias, República de Cuba* [online]. ©2011, Academia de Ciencias de Cuba [cit. 2013-02-24]. Dostupné z: <http://www.academiaciencias.cu/>.
2. Apuntes para una historia: Internet en Cuba (I), 2013a. In: *Cubano 1er Plano* [online]. Publ. 24.1. 2013 [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.cubano1erplano.com/2013/01/apuntes-para-una-historia-internet-en.html>.
3. Apuntes para una historia: Internet en Cuba (II), 2013b. In: *Inter Press Cubano* [online]. Publ. 4.2. 2013. ©IPS Cuba 2010-2013 [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: http://www.ipscuba.net/index.php?option=com_k2&view=item&id=6473:apuntes-para-una-historia-internet-en-cuba-ii&Itemid=11.
4. ASHBY, Timothy, 2001. Silicon Island: Cuba's digital revolution. *Harvard International Review*. Fall 2001, s. 14-18.
5. BRAMAN, Sandra, 2011. Defining Information Policy. *Journal of information policy*. Vol. 1, s. 1-5.
6. BOTHMA, Theo J.D., 2007. *Access to libraries and information: towards a fairer world*. Hague: IFLA/FAIFE. 480 s. ISBN 978-0-620-41005-2. Dostupné ve formátu PDF z: http://www.ifla.org/files/assets/faife/ifla-faife_world_report_series_vii.pdf.
7. Central Intelligence Agency, 2012. *The World Factbook* [online]. Washington, D.C.: Central Intelligence Agency, last updated on August 15, 2012 [cit. 2012-30-08]. Central America and Carribean: Cuba. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cu.html>.
8. COLLAZO, Modesto Zaldívar a Aleida Olivé GARCÍA, 1999. Hacia dónde vamos? Reflexiones en torno a la implementación de la política nacional de información en Cuba. *Ciencias de la información*. Vol. 30, issue 2, s. 3-10. ISSN 0864-4659.
9. Comisión Económica para la América Latina, 2005. *Plan de Acción sobre la Sociedad de Información en América Latina y el Caribe eLAC 2007*. CEPAL, 2005 [cit. 2013-03-17]. Dostupný ve formátu PDF z: http://www.eclac.org/socinfo/noticias/documentosdetrabajo/8/21678/eLAC_2007_Espanol.pdf.

10. Committee to Protect Journalists, 2012. 10 Most censored countries: CPJ's new analysis identifies Eritrea, North Korea, Syria, Iran as worst. In: . In: *CPJ. Committee to Protect Journalists* [online]. New York: Committee to Protect Journalists, posted 2.5. 2012 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://cpj.org/reports/2012/05/10-most-censored-countries.php>.
11. Cuban authorities block Yoani Sanchez trip to Spain, 2008. *El País* [online]. Publ. 5th May 2008 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://internacional.elpais.com/internacional/2008/05/06/actualidad/1210024814850215.html>.
12. Člověk v tísni, 2006a. *Člověk v tísni: hotel Kuba – dvě tváře jedné země. Kuba v číslech. Fakta a statistiky* [online]. [cit. 2012-08-25]. Dostupné z: <http://www.clovekvtsni.cz/hotel-kuba/indexdffcc.html?go=fakta>.
13. Člověk v tísni, 2006b. *Člověk v tísni: hotel Kuba – dvě tváře jedné země. Kuba v číslech. Historie v datech* [online]. [cit. 2012-08-25]. Dostupné z: <http://www.clovekvtsni.cz/hotel-kuba/indexa163.html?go=data>.
14. Člověk v tísni, 2013. *Lidská práva. Kuba: podpora novinářů* [online]. ©2013, Člověk v tísni o.p.s. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://www.clovekvtsni.cz/cs/lidska-prava/zeme/kuba/programy?category=17#last>.
15. eLAC2007: el primer plan de acción regional (2005-2007), 2013. In: CEPAL-eLAC [online]. Naciones Unidas, ©2000-2012 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.cepal.org/cgi-bin/getprod.asp?xml=/elac2015/noticias/paginas/7/44097/P44097.xml&xsl=/elac2015/tpl/p18f.xsl&base=/elac2015/tpl/top-bottom.xsl>.
16. FARIÑAS HERNÁNDEZ, Guillermo, 2010. Autobiografía de Guillermo Fariñas Hernández. In: *Derechos Humanos Cuba* [online]. Publ. 11.3. 2010 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.derechoshumanoscuba.com/2010/03/autobiografia-de-guillermo-farinas.html>.
17. FRANK, Marc, 2008. Cuba lifts ban on computer and DVD player sells. *Reuters* [online]. 13.3. 3008 [cit. 2013-03-23]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2008/03/13/us-cuba-reforms-idUSN1329909720080313>.
18. FRANK, Marc, 2013. Cuba's mystery optic-fibre Internet cable stirs to life. *Reuters* [online]. 22.1. 2013 [cit. 2013-03-23]. Dostupné z:

<http://www.reuters.com/article/2013/01/22/us-cuba-internet-idUSBRE90L13020130122>.

19. FREIRE SANTANA, Orlando. ¿Cuáles han sido los libros y autores prohibidos en Cuba? In: *Cuba Prensa Libre* [online]. Publ. 15.2. 2013 [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://cubaprensalibre.com/?p=313>.
20. GARCÍA PUERTAS, Yulima D. a Mirta C. BOTANA RODRÍGUEZ, 2005. *Acimed*. Vol. 13, issue 6, s. 1-13. ISSN 1561-2880.
21. GARCÍA SANTAMARÍA, Gilberto a Héctor Miranda VALLADARES, 2010. La informatización de la sociedad cubana: un reto para la Educación Técnica y Profesional. *Pedagogía profesional*. Vol. 8, no. 2, s. 1-22.
22. GEPROP, 2005. GEPROP. In: *Las Programas Nacionales en Ciencia y Técnica: 10 años de trabajo* [online]. ©GEPROP [cit. 2013-02-24]. Dostupné z: <http://www.redciencia.cu/geprop/geprop.html>.
23. GONZÁLES, Marta Terry, 2003. Special libraries and other information providers in Cuba. *World Libraries*. Vol. 13, no. 1&2, s. 1-10. ISSN 1092-7441.
24. GOTT, Richard, 2005. *Kuba: Nové dějiny*. Praha : BB/art. 460 s. ISBN 80-7341-678-6.
25. GRANDAL PÉREZ, Lilian a Airelys CAMPOS HERRERA, 2006. Las bibliotecas en el contexto histórico colonial en Cuba. *Acimed*. Vol. 14, issue 6, s. 1-10. ISSN 1561-2880.
26. GUERRA PENSADO, Adrián, 1994. Las bibliotecas públicas para niños en Cuba. In: *60th IFLA General Conference, August 21-27, 1994: Conference Programme and Proceedings* [online]. IFLA, 1994 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <http://archive.ifla.org/IV/ifla60/60-guep.htm>.
27. HERNÁNDEZ GALÁN, Ingrid, 2009. Origen y desarrollo del sistema nacional de información en Cuba. *Acimed*. Vol. 19, issue 6, s. 1-16. ISSN 1561-2880.
28. CHALUPA, Petr, 2002. *Minulost a přítomnost Ekvádoru a Kuby*. Brno: Akademické nakladatelství CERM. 152 s. ISBN 80-7204-249-1.
29. CHOMSKY, Aviva, 2011. *A history of the Cuban Revolution*. [S.l.]: Wiley-Blackwell. 241 s. ISBN 978-1-4051-8773-2.
30. International Federation of Library Associations and Institutions, 1996. *60th IFLA General Conference, August 21-27, 1994: Conference Programme and Proceedings*

- [online]. IFLA, last upd. 26th November 1996 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <http://archive.ifla.org/IV/ifla60/60cp.htm>.
31. International Federation of Library Associations and Institutions, 2010. *IFLA World Report 2010: Cuba* [online]. IFLA, 2010 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: http://www.ifla-world-report.org/cgi-bin/static.ifla_wr.cgi.
32. ILLMER, Andreas a David LEVITZ, 2010. EU awards Cuban dissident Guillermo Farinas top human rights prize. In: *Deutsche Welle* [online]. Publ. 21.10. 2010 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.dw.de/eu-awards-cuban-dissident-guillermo-farinas-top-human-rights-prize/a-6134427-1>.
33. Informatización de la sociedad. Programa rector de informatización de la sociedad cubana, 2013. In: *Cuba. Sitio del Gobierno de la República de Cuba* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://www.cubagob.cu//ingles/des_economicos/mic_indicadores/informatizacion_soci edad.htm.
34. JACOBY, Jeff, 2002. El desafío de los que prestan los “libros prohibidos”. In: Cubanet [online]. Publ. 20.3. 2002 [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.cubanet.org/CNews/y02/mar02/20o5.htm>.
35. JONÁK, Zdeněk, 2003. Informatizace. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2013-03-09]. Systém. č.: 000000474. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000474&local_base=KTD.
36. Jóven Club, 2013. ¿Cómo lo hacemos? In: *Jóven Club* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné z: http://www.jovenclub.cu/index.php?option=com_content&view=article&id=69:quienes-somos&catid=77:informacion-fija&Itemid=483.
37. LAURÍA, Carlos, Monica CAMPBELL a María SALAZAR, 2008. Cuba's Long Black Spring. In: *CPJ. Committee to Protect Journalists* [online]. New York: Committee to Protect Journalists, posted 18.3. 2008 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://cpj.org/reports/2008/03/cuba-press-crackdown.php>.
38. LAURÍA, Carlos a María SALAZAR FERRO, 2009. Special report: chronicling Cuba, bloggers offer fresh hope. In: *CPJ. Committee to Protect Journalists* [online]. New York: Committee to Protect Journalists, posted 10.9. 2009 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://cpj.org/reports/2009/09/cuban-bloggers-offer-fresh-hope.php>.

39. LEMARCHAND, Guillermo A. (ed.), 2010. *Sistemas nacionales de ciencia, tecnología y innovación en América Latina y el Caribe*. Montevideo: UNESCO. 325 s. ISBN 978-92-9089-141-3.
40. LUZÓN BENEDICTO, José Luis, 1988. *Cuba*. Madrid: Biblioteca Americana. 127 s. ISBN 84-207-2953-1.
41. Ministerio de Cultura de la República de Cuba, 2012. Club Minerva. In: *Ministerio de Cultura de la República de Cuba* [online]. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.min.cult.cu/loader.php?sec=instituciones&cont=clubminerva>.
42. OBERG, Larry R., 2002. Cuba: reflections on the country and its libraries. *College & Undergraduate Libraries*. Vol. 9, no. 1, s. 97-109. Dostupné též ve formátu PDF z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J106v09n01_09.
43. OpenNet Initiative, 2007. Cuba. In: *OpenNet Initiative* [online]. Publ. 9.5. 2007 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <https://opennet.net/research/profiles/cuba>.
44. PÉREZ, Luis A., 2011. *Cuba: between reform and revolution*. Oxford: Oxford University Press. 461 s. ISBN 978-0-19-539296-8.
45. PÉREZ-MATOS, Nuria a Juan Carlos FERNÁNDEZ-MOLINA, 2010. The history of library and information activities in Cuba: the relationship with its constitutional periods, 2010. *Library & Information History*. Vol. 26, no. 3, s. 213-224. ISSN 1758-3489.
46. Política para la Informatización de la Sociedad – Cuba, 2003. In: *United Nations Public Administration Network* [online]. UNPAN, ©2008-2010 [cit. 2013-03-16]. Dostupné ve formátu PDF z: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/caricad/unpan008420.pdf>
47. PONJUAN, Gloria, 1993. Las políticas nacionales de información en el contexto Latinoamericano: el caso de Cuba. *Revista General de Información y Documentación*. Vol. 3, no. 1, s. 115-121. ISSN 1132-1873.
48. RAINSFORD, Sarah, 2012. Raul Castro's Cuban reform "without haste". *BBC News: Latin America and Caribbean* [online]. 12. January 2012 [cit. 2012-10-02]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-16529531>.
49. *RedCien, Red Cubana de la Ciencia* [online]. CITMATEL, ©2005-2012 [cit. 2013-02-26]. Dostupné z: <http://www.redciencia.cu/index.php>.
50. REJCHOVÁ, Zuzana, 2013. Yoani Sánchez: dávám Castrům pět let. In: *Radio Wave* [online]. Praha: Český rozhlas, ©1997-2013, publ. 7.3. 2013 [cit. 2013-03-30].

Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiowave/publicistika/zprava/yoani-sanchez-davam-castrum-pet-let--1184620>.

51. REMEDIOS PRADO, Midel A., 2007. *Breve historia de la informatización de la sociedad cubana* [online]. Publ. 9.1. 2007 [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.monografias.com/trabajos41/historia-informatica-cuba/historia-informatica-cuba.shtml>.
52. RIVERA, Zoia a Ingrid HERNÁNDEZ GALÁN, 2009. Política nacional de información en Cuba ¿Por qué no se logró lo soñado? *Acimed*. Vol. 20, issue 5, s. 9-26. ISSN 1561-2880.
53. ROMERO, René, 1984. Contribución de los Centros Multisectoriales de Información Científica y Técnica de la Academia de Ciencias de Cuba a la introducción de logros en la práctica social a través de la propaganda científico-técnica. *Revistas Ciencias de la Información*. Vol. 15, issue 2, s. 93-97.
54. ROSARIO MORENO GINARTE, María del, 2008. Un acercamiento a la introducción y desarrollo de las Tecnologías de Información y Comunicación en Cuba en el período 1983-1999'. *Ciencias de la información*. Vol. 39, no. 1, s. 1-18. ISSN 0864-4659.
55. SÁNCHEZ, Yoani, 2013. Mi perfil. In: *Generación Y* [online]. ©2013 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: http://www.desdecuba.com/generaciony/?page_id=184.
56. SEIDELIN, Susane a Stuart HAMILTON (eds.), 2005. *IFLA/FAIFE world report: libraries, national security, freedom of information laws and social responsibilities*. Copenhagen: IFLA/FAIFE Office. 406 s. ISBN 87-988-013-6-8. Dostupné ve formátu PDF z: <http://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/world-report-2005.pdf>.
57. SETIÉN QUESADA, Emilio Luis. 2002. El fenómeno bibliotecario y la bibliotecología en Cuba. *Ciencia de la información*. Vol. 33, no. 3, s. 31-41. Dostupné ve formátu PDF z: <http://cinfo.idict.cu/index.php/cinfo/article/view/166/165>.
58. SHIMMON, Ross, 2001. Cuba resolution adopted at IFLA Council. In: *IFLA* [online]. Publ. 3rd September 2001, last upd. 5th October 2012 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <http://www.ifla.org/publications/cuba-resolution-adopted-at-ifla-council>.

59. ŠVANKMAJER, Milan, Zdeněk SLÁDEK, Václav VEBER a Vladislav MOULIS, 1996. *Dějiny Ruska. 2., dopl. a přepr. vyd.* Praha: Lidové noviny, 558 s. ISBN 80-7106-216-2.
60. ŠVEJDA, Jan, 2003. Adresné rozšiřování informací. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2013-03-09]. Systém. č.: 000001874. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001874&local_base=KTD.
61. *The Friends of Cuban Libraries* [online]. ©Robert Kent, 2010 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://www.friendsofcubanlibraries.org/>.
62. TEULON, Frédéric. *Ekonomický slovník*. Praha: ERM, 1995. 114 s. ISBN 80-85913-04-6.
63. VICIEDO VALDÉS, Miguel, 2006a. Breve reseña sobre la biblioteca pública en Cuba antes de 1959. *Acimed*. Vol. 14, issue 1, s. 1-11. ISSN 1561-2880.
64. VICIEDO VALDÉS, Miguel, 2006b. La biblioteca pública cubana en el período 1959-1989. *Acimed*. Vol. 14, issue 1, s. 12-31. ISSN 1561-2880.
65. VALDÉS, Nelson P., 2002. Cuba y la tecnología de la información. *Temas*. No. 31, s. 57-71.
66. Velvyslanectví České republiky v Havaně. *Obchod a ekonomika. Stručný přehled podmínek obchodování s Kubou* [online]. [cit. 2012-10-02]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/havana/cz/obchod_a_ekonomika/strucny_prehled_podminek_p_ro_obchodovani/index.html.
67. VIDAL LEDO, María. 2005. Alfabetización digital e informatización de la sociedad: un reto para el presente (parte I). *Revista Cubana de Informática Médica*. No. 3, s. 1-7. ISSN 1684-1859.
68. Yoani Sánchez, 2013. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (Kalifornie): Wikimedia Foundation, 2001, last modif. on 30 March 2013 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Yoani_S%C3%A1nchez.
69. Zrušme embargo vůči Kubě, vyzývá část Kongresu USA. *Týden.cz* [online]. 20.2. 2008 [cit. 2012-09-28]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/amerika/zrusme-embargo-vuci-kube-vyzyva-cast-kongresu-usa_45131.html.

Seznam zkratek

ACC	Kubánská akademie věd (Academia de Ciencias de Cuba)
ANIR	Národní asociace inovátorů a racionalizátorů (Asociación Nacional de Innovadores y Racionalizadores)
ASCUBI	Kubánská knihovnická asociace (Asociación Cubana de Bibliotecarios)
CAC	Výcvikové výpočetní centrum (Centro de Adiestramiento de Computación, CAC)
CCTA	Sbor vědeckých a technických poradců (Consejo Científico Técnico Asesor, CCTA)
CENIAI	Centrum pro automatizovanou výměnu informací (Centro de Intercambio Automatizado de Información)
CEPAL	Ekonomický výbor pro Latinskou Ameriku (Comisión Económica para la América Latina)
CIA	Ústřední zpravodajská služba (Central Intelligence Agency)
CIGET	Centra pro informace a technologická zařízení (Centros de Información y Gestión Tecnológica)
CITMA	Ministerstvo vědy, technologie a životního prostředí (Ministerio de Ciencia, Tecnología y Medio Ambiente)
CMSICT	Multioborová centra vědeckých a technických informací (Centros Multisectoriales de Información Científica y Técnica)
CPJ	Výbor pro ochranu novinářů (Committee to Protect Journalists)
ETECSA	Podnik pro kubánské telekomunikace (Empresa de Telecomunicaciones de Cuba)
FAIFE	Svoboda přístupu k informacím a svoboda vyjádření (Freedom of Access to Information and Freedom of Expression)

FID	Mezinárodní federace pro dokumentaci (Federación Internacional de Documentación)
GEPROP	Centrum pro řízení prioritních programů a projektů (Centro de Gerencia de Programas y Proyectos Priorizados)
IDICT	Institut pro dokumentaci a vědecké a technické informace (Instituto de Documentación e Información Científica y Técnica)
IFLA	Mezinárodní federace knihovnických asociací a institucí (International Federation of Library Associations and Institutions)
INSAC	Národní institut automatizovaných systémů a počítačové techniky (Instituto Nacional de Sistemas Automatizados y Técnicas de Computación)
ONBAP	Organizace mobilních a lidových knihoven (Organización de Bibliotecas Ambulantes y Populares)
OSN	Organizace spojených národů (United Nations)
PACT	Plán pro zrychlení vývoje ve vědě a technice (Plan de desarrollo acelerado de la ciencia y la técnica)
PCP	Vědecko-výrobní útvary (Polos Científico-Productivos)
PNI	Národní informační politika (Política Nacional de Información)
SIICT	Mezinárodní informační systém vědeckých a technických informací (Sistema Internacional de Información Científica y Técnica)
SCIT	Systém pro vědu a technologické inovace (Sistema de Ciencia e Innovación Tecnológica)
SNI	Národní informační systém (Sistema Nacional de Información)
SNICT	Národní systém vědeckých a technických informací (Sistema Nacional de Información Científica y Técnica)

TIGET	Vedení pro informační technologie a správu znalostí (Dirección de Tecnologías de Información y Gestión del Conocimiento)
UJC	Svaz komunistické mládeže (Unión de Jóvenes Comunistas)
UNESCO	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
VINITI	Všeruský institut vědeckých a technických informací (Vserossijskij institut naučnoj i techničeskoj informacii)

